

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

PEKKA OLSBO

intohimona tiedon avoin
saatavuus

**KANSALAISTIEDE
PALVELUNA
YLIOPISTOKIRJASTOISSA**

**JULKAISUSARJOJEN
ARVIOINTI TOI UUTTA
TIETOA KÄYTÖSTÄ**

**AVOTT-
LINJAUKSET**
vaikutuksia yliopistoissa

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)
stks.fi

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Anne Lehto
Tiedekirjasto Tritonia
Vaasan yliopisto
anne.lehto@uwasa.fi
Puh. 029 449 8500

Sihteeri

Satu Nikander
satu.nikander@stks.fi

Signumin päätoimittaja

Mika Holopainen
mika.holopainen@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa
minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills
mail@petrills.com

ISSN 0355-0036

eISSN 2242-9468

SIGNUM

4/2023

Tässä numerossa

Kirjastot ja vaikuttavuus.....	3
Aineiston saatavuuden ja kaukopalvelun kehitys fokuksessa - STKS:n Aineiston saatavuus -työryhmän esittely.....	4
Kansalaistiede palveluna yliopistokirjastossa.....	6
Yrittäjän sielu, valmentajan otteet: Pekka Olsbon intohimo on tiedon avoin saatavuus.....	15
AVOTT-linjausten vaikutuksia yliopistoissa.....	21
Julkaisusarjojen arviointi toi uutta tietoa julkaisujen käytöstä.....	29
Kuvailutyöllä parempi maailma - kuvailun merkityksestä ja mahdollisuuksista.....	33
Työväenliikkeen kirjasto - tietoa työstä ja yhteiskunnasta.....	40
Katsaus vuoden 2023 opinnäytteisiin yliopistoissa.....	45
Vuoden 2023 uutisia lyhyesti.....	47

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND | THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

MONENLAISTA VAIKUTTAVUUTTA

Syksyn kirjastoverkkopäivillä Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen piti puheenvuoron globaaleista megatrendeistä ja kirjastojen mahdollisuuksista vaikuttaa niihin. Käynnissä on monia negatiivisia megatrendejä, kuten ilmastonmuutos sekä yhteiskunnallisen luottamuksen heikentyminen. Puheenvuorossaan Tuominen visioi, kuinka kirjastoverkon eri toimijat voivat yhdessä toimimalla maksimoida yhteiskunnallisen vaikuttavuutensa ja kääntää kehitystä parempaan suuntaan.

Tuominen toi esiin myös heikoksi signaaliksi tulkittavan kehityksen, jossa taloudellisen ja materiaalisen pääoman keräämistä tärkeämmäksi on muodostumassa kulttuurisen ja sivistyksellisen pääoman hankkiminen. Kirjastojen aineistot ja palvelut tarjoavat tukea tämän pääoman hankintaan. Samalla kyse on muutoksesta kohti kestävämpää elämäntapaa. Digitaalisten tietoa-aineistojen helpompi saavutettavuus ja erilaiset yhteistä tilankäyttöä ja yhteisöllisyyttä tukevat kirjaston palvelut mahdollistavat osaltaan muutoksen.

Yksittäisten kirjastojen vaikuttavuuden arvioiminen ja mittaaminen on tunnetusti vaikeaa. Vaikuttavuuden tutkiminen on yleensä syytä rajata tarkasti tiettyyn asiaan tai palveluun. Silti kirjaston käyttäjien kokemukset ja tarpeet voivat vaihdella niin paljon, että luotettavaa tietoa vaikuttavuudesta on vaikea saada.

Tästä lehdestä voit lukea artikkelin Suomen ympäristökeskuksen tuottamien julkaisusarjojen arvioinnista. Se kertoo omalla tavallaan tieteellisten aineistojen vaikuttavuudesta, mutta

erityisesti tieteellisen tiedon käytöstä ja siihen liittyvistä tarpeista. Arviointiin sisältyneistä asiantuntijoiden haastatteluista ilmeni, että kokonaista julkaisua olennaisempaa oli se, miten helposti ja nopeasti julkaisun sisältämää täsmätietoa voidaan hyödyntää. Tarvetta havaittiin sisällöistä nousevien ydinviestien tarjoamiselle erikseen, ja pelkän tekstin lisäksi kysyntää tuntui olevan myös tiedon visualisoinnille.

Erilaisten käyttäjäryhmien tiedonkäyttötarpeiden yhä parempi tunnistaminen ja niihin reagoiminen tarjoanee mahdollisuuksia vaikuttavuuden lisäämiselle kaikenlaisissa kirjastoissa.

Tänäkin vuonna STKS työryhmieneen on luonut edellytyksiä tieteellisten kirjastojen vaikuttavuudelle, etenkin tarjoamalla koulutusten muodossa tukea ammatillisen tiedon päivittämiseen. Seuran työryhmiä ja niiden toimintaa on myös esitelty Signumin eri numeroissa. Tässä lehdessä esittelyvuoron saa Aineistojen saatavuus-työryhmä.

Kansalaistiede on noussut keskusteluihin yhä useammin viime vuosina. Nyt voit lukea Signumista artikkelin, jossa aihetta käsitellään erityisesti tieteellisten kirjastojen kontekstissa. Toisenlaista ammatillista pohdittavaa tarjoaa artikkeli kuvailutyön muutoksista ja vaatimuksista.

Pekka Olsbo kertoo tämän lehden haastattelussa pitkän kirjastouransa vaiheista, samalla paljastuu asioita hänen elämästään laajemminkin – ja persoonasta työroolin takana.

Toivotan rauhallista joulun aikaa ja hyviä lukuhetkiä kaikille Signumin lukijoille!

Mika Holopainen

Aineiston saatavuuden ja kaukopalvelun kehitys fokuksessa

- STKS:n Aineiston saatavuus
-työryhmän esittely

Vuoden 2023 alussa kaksi STKS:n ryhmää yhdistyi, kun vuoteen 2022 asti toiminut Tietoaineistotyöryhmä sulautui osaksi Aineiston saatavuus -työryhmää. Digitalisaation myötä myös aineistojen hankintatavat, aineistonvälitys ja niiden työvälitteet muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti. Aineiston saatavuus -työryhmä seuraa tätä kehitystä tiiviisti.

Aineiston saatavuus -työryhmän juuret ovat kaukopalvelussa. Aikaisemmin Kaukopalvelutyöryhmä -nimellä toiminut työryhmä tunnettiin suosituista valtakunnallisista kaukopalvelupäivistä, jotka olivat aluksi kaksipäiväisiä. Vuonna 2015 siirryttiin yksipäiväisiin tapahtumiin. Kaukopalvelutyön muuttuessa ryhmän nimikin muutettiin nykyiseen muotoonsa.

Vuoden 2023 alussa Aineiston saatavuus -työryhmä yhdistyi Tietoaineistotyöryhmän kanssa, mutta jatkaa samalla nimellä. Yhdistymisen myötä saimme mukaan uusia jäseniä. Jäsenistömme edustaa alan eri sektoreita ja ryhmässä on sekä tietoaineiston hankinnan, avoimen tieteen että kaukopalvelun asiantuntijoita.

Perinteisesti Aineiston saatavuus -työryhmän tavoitteena on ollut seurata kirjastoalan kehitystä aineiston saatavuuden ja kaukopalvelun näkökulmasta ja olla mukana kehittämässä aineistojen saatavuutta ja kokoelmien yhteiskäyttöä.

Kaukopalvelun käsikirjan ylläpito ja päivittäminen on edelleen yksi työryhmän tehtävistä. Käsikirjalla on pitkät

perinteet. Viimeinen painettu STKS:n julkaisu on vuodelta 1995. Verkkoon käsikirja siirtyi 2000-luvun alussa ja se on päivitetty viimeksi tänä vuonna.

Työryhmä vahvistaa avoimen tieteen ja julkaisemisen osaamista ja seuraa digitalisaation kehitystä aineistotyössä ja tieteellisten kirjastojen arjessa.

Varastokirjaston rooli tulee jatkosakin olemaan merkittävä aineiston välityksessä. Uudet työkalut, niiden käyttöönotto ja testaaminen ovat osa niin aineistojen hankintaa kuin aineistojen saatavuuttakin kirjastoissa. Tällaisia ovat esimerkiksi Alma-järjestelmää käyttävissä kirjastoissa Alman Resource Sharing. Seuraamme myös esimerkiksi ISO 18626 -standardiprotokollan tuomia mahdollisuuksia kirjastojärjestelmien väliseen aineistojen yhteiskäyttöön.

Tapahtumia ajankohtaisista aiheista

Tänä vuonna yhdistyneet työryhmät ovat aiemmin järjestäneet suosittuja seminaareja ja koulutuspäiviä tahoiltaan. Uusi Aineiston saatavuus -työryhmä jatkaa tapahtumien järjestämistä

Ruudunkaappauksena toteutetussa ryhmäkuvassa osa Aineiston saatavuus -työryhmän jäsenistä.

ajankohtaisista aiheista. Alkuvuodesta 2024 järjestämme webinaarin, jossa pohditaan muun muassa sitä, miten ja missä tekoäly kohtaa kirjastotyön. Seuraa ilmoitteluamme ja tule mukaan!

Koko ryhmä osallistui pandemian vuoksi virtuaalisena järjestettyyn NordILL 2021 -konferenssiin ja kirjoitti siitä artikkelin Signumiin (2021). Pohjoismainen NordILL -konferenssi eli Nordic Resource Sharing, Reference and Collection Management Conference on pyritty järjestämään joka

toinen vuosi. Suomi oli järjestämisvuorossa vuonna 2021.

Ryhmän edustaja Juha Leppämäki osallistui esitelmällään *Development of Resource Sharing Services at Helsinki University Library* ILDS-konferenssiin (IFLA 17th ILDS Interlending and Document Supply Conference) vuonna 2022.

Jos olet kiinnostunut liittymään työryhmään, ota rohkeasti yhteyttä sähköpostitse: aineiston.saatavuus@stks.fi. ✨

Työryhmän jäsenet vuonna 2023

- Maarit Cederberg, Tampereen yliopiston kirjasto (puheenjohtaja)
- Tuula Hurskainen Suomen ympäristökeskus, Avoin tiede
- Sirpa Janhonen, Varastokirjasto
- Tiina Jounio, Oulun yliopiston kirjasto
- Eija Kajava, Eduskunnan kirjasto
- Juha Leppämäki, Helsingin yliopiston kirjasto (viestintävastaava)
- Kristiina Lähdesmäki, Helsingin yliopiston kirjasto
- Seija Rajaniemi, VTT, Oulu
- Sari Virta, Kansalliskirjasto
- Hallituksen edustaja: Marjo Kuusela, Helsingin yliopiston kirjasto

Lähteet

CEDERBERG, M., HURSKAINEN, T., JANHONEN, S., MÖRSKY, E., KAJAVA, E., LEPPÄMÄKI, J., LEPPÄNIEMI, A. (2021). Tietoa vahvistamassa ja saatavuutta parantamassa – NordILL 2021-konferenssin satoa. *Signum* 54(4), 31–36. <https://doi.org/10.25033/sig.113615>

LEPPÄMÄKI, JUHA & KÄHÖ, ELINA (2022). Development of Resource Sharing Services at Helsinki University Library. <https://doi.org/10.57945/manara.qnl.23506908.v1>

STKS:n Aineiston saatavuus -työryhmä (2023). Kaukopalvelun käsikirja. <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/kaukopalvelunkasikirja-2023-09-04.pdf>

Paula Nissilä, Susanna Nykyri ja Taina Peltonen

KANSALAISTIEDE PALVELUNA YLIOPISTOKIRJASTOSSA

Kansalaistiede etenee, ja samalla palveluiden ja yhteistyön tarve lisääntyy. Mikä voisi olla kirjaston rooli kansalaistieteen palveluntarjoajana? Tässä artikkelissa luomme silmäyksen kansalaistieteen kehittämistä ohjaaviin kansallisiin ja kansainvälisiin linjauksiin sekä esittelemme LIBERin mallia. Tarkastelemme palveluesimerkkejä muista Pohjoismaista ja muutamia ruohonjuuritason avauksia Tampereen yliopiston kirjastosta. Lopussa esitämme teemoja, joista keskustella kirjastoissa kansalaistieteen tiimoilta.

Kansalaistiede kerää yhä enemmän huomiota ja näkyvyyttä. Kansalaistiede on tavallisten, ei-tutkijaksi-koulutettujen ihmisten tekemää tutkimusta, jota toteutetaan yhteistyössä ammattitutkijoiden kanssa. Kansalaistieteilijän rooli on kansalaistieteen vastuullisuutta korostaen määritelty Toimintakulttuurin avoimuuden linjauksessa (2022). Sen mukaan ”kansalaistieteilijät ovat mukana vähintään yhdessä tutkimuksen vaiheissa, kansalaistieteilijät eivät ole tutkimuksen kohteita, vaan sen tekijöitä, ja tutkimusta tulee yleensä johtaa koulutettu tieteilijä.”

Yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja vaikuttamista

Kansalaistiede on terminä suhteellisen tuore ja yhä liikkeessä, mutta osana tut-

kimusta sitä on toteutettu jo pitkään. Sitä voidaan nimittää myös esimerkiksi osallistavaksi tieteeksi tai kansalaishavainnoinniksi riippuen tieteenalasta ja toteutustavoista. Kansalaistiede-termin paalutti 1990-luvulla sosiologi Alan Irwin, joka halusi demokratisoida ja avata tieteen tekemistä. Irwin (1995) määritteli kansalaistieteen kansalaisten kehittämäksi ja toteuttamaksi tieteeksi, joka samaan aikaan vastaa heidän tarpeisiinsa.

Avoimen tieteen edistyminen on vahvistanut myös kansalaistiedettä. Rahoittajat ovat huomioineet sen suosituksissaan ja näin edesauttaneet käsitteenkin vakiintumista. Kansalaistiede edustaa yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja vaikuttamista ja liittyy sitäkin kautta yliopistojen ja korkeakoulujen intresseihin. Kansalaistiede

on yhteiskunnallista vaikuttavuutta myös kansalaisille. He pääsevät vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä sekä osallistumaan tieteellisen tiedon kartuttamiseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Kansalaiset voivat osallistua tutkimukseen eri vaiheissa ja tasoilla. Osallistumisen tasoja on usein kuvattu Muki Haklayn (2011) mallilla, jossa tasot kulkevat joukkoistamisesta joukkoälykkyyteen ja siitä osallistavan tieteen kautta aina yhteistoiminnalliseen kansalaistieteeseen (Kansalaistieteen suositus, 2022). Mallissa kansalaisten osallistumisen ja osallistamisen voi nähdä syvenevän, mutta tasojen sisältämän toiminnan arvottamista tulisi silti välttää. Tieteenalat ja tutkimusasetelmat eroavat kansalaistieteen soveltamisen tavoissaan ja mahdollisuuksissaan.

Joukkoistamisen edut – aineiston volyymi ja alueellinen laajuus, jollaisia ei ammattitutkijavoimin saavutettaisi – on todettu ja toteen näytetty mittavasti muun muassa lajihavaintojen keruussa jo yli sadan vuoden ajan (esim. Boman, 2016). Kansalaistiedettä eritoten joukkoistamisen näkökulmasta on vauhdittanut teknologian kehitys: internet, mobiiliyhteydet ja teknisten alustojen ja sovellusten kehittäminen, nyttemmin myös tekoäly. Vaikka joukkoistaminen suoraviivaisena kansalaistieteenä korostaa luonnon- ja ympäristötieteitä, ovat kansalaiset osallistuneet tieteen tekemiseen muillakin aloilla, kuten historian tutkimuksessa ja arkeologiassa.

Sittemmin kansalaisten rooli on

ulottunut aineiston keräämisestä muihinkin tutkimusvaiheisiin. Aineiston keräämiseenkin voi liittyä luokittelua ja analyysia: havaintoja saatetaan jakaa ja tunnistaa muiden kansalaisten kesken (esim. iNaturalist). Viime aikoina on eritoten ihmistieteissä korostunut kansatutkimuksen käsite (ks. Kulmala ym., 2023). Esimerkiksi Tampereen yliopiston 2023 käynnistyneessä Arki-suomien kielitietoisuudet ja muutos-tutkimushankkeessa kansatutkijat pääsevät haastattelemaan, havainnoimaan ja kehittelemään tutkimusideoita (Tampereen yliopisto, 2023).

Tiede- ja ympäristökasvatus on tullevaisuuttamme vahvistava osa kansalaistiedettä. Tampereen yliopisto on mukana esimerkiksi Suomen ympäristökeskuksen SPARKA-hankkeessa, jossa partiolaiset tekevät valtakunnallisenä verkostona vesistöihin liittyviä havaintoja (Tampereen yliopisto, 2023).

Tampereen yliopistolla on monenlaisia kansalaistiedettä hyödyntäviä hankkeita. Niiden kattava tunnistaminen ei ole kuitenkaan vielä mahdollista ja edellyttää kansalaistiedemenetelmän käytön huomioimista muun muassa julkaisujen kuvailun kehittämisessä.

Kansalaistieteen kehittämistä myös ohjataan

Kansalaistiede näkyy enenevästi avoimen tieteen tavoitteita ja hyviä käytänteitä linjaavissa dokumenteissa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Myös kansalaisten tulee ammatitutkijoiden ja tieteen rinnalla hyö-

tyä tutkimukseen osallistumisestaan, eikä vain edustaa hyödynnettävää työvoimaa. Tämä tavoite on kirjattu myös European Citizen Science Associationin kansalaistieteen periaatteisiin (ECSA, 2015). Saadut hyödyt voivat olla monenlaisia: uusien asioiden oppimista, tutkimuksen tekemiseen tutustumista, vaikutusmahdollisuuksia, hauskaa ajanvietettä ja harrastamista, sosiaalisia kontakteja. ECSA:n periaatteiden mukaisesti kansalaisten tulisi saada myös palautetta ja tunnustusta osallistumisestaan.

UNESCOn avoimen tieteen suositus (2021) on kansainvälisesti laajimmin kaikkia koskettava. Siinä tähdennetään myös tiedeyhteisön ulkopuolisten osallistamista tieteen tekoon. Tämä edellyttää hyvin laaja-alaisia kehittämistoimia niin tiedontuottamisen ja kansalaisia osallistavan vuoropuhelun traditioihin, menetelmäosaamiseen, palveluihin, tutkimusinfrastruktuureihin kuin työkaluihinkin kohdentuen. (Emt.)

Suomessa kansalaistieteen kehittämistä ohjaillaan ja tuetaan myös kansallisella tasolla laajassa yhteistyössä toimien. Kansallisen avoimen tieteen koordinaation (AVOTT) piirissä on laadittu Toimintakulttuurin avoimuuden linjaus (4/2022), ja yksi sitä täsmentävistä suosituksista kohdentuu kansalaistieteeseen.

Toimintakulttuurin avoimuuden linjauksen (2022) mukaan organisaation tulee ”edistää kansalaistieteen toimintaedellytyksiä tarjoamalla siihen osallistuville tutkijoille ja muille ta-

hoille riittävää ja asianmukaista tukea ja koulutusta.”

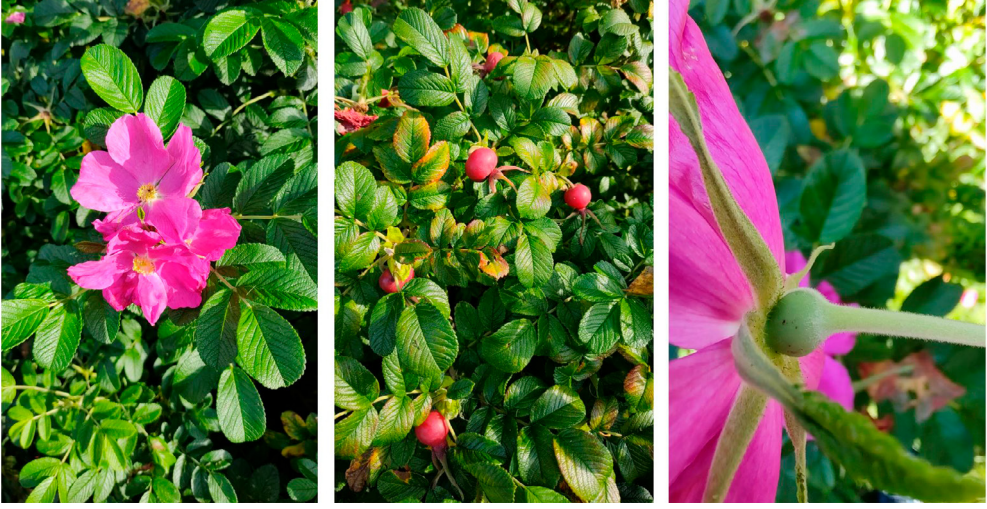
Linjausta täsmentävät edelleen Kansalaistieteen suositus (2022) ja Kansalaistieteen opas tutkijalle (2022). Em. linjaus ja suositus näkyvät myös korkeakoulujen avoimen tieteen seurantamallissa (2022), jossa vuodelle 2024 suunnitelluissa indikaattoreissa on mukana kansalaistieteen em. osalinjauksen ja suosituksen sisältöjen mukaisesti myös tutkimusorganisaatioiden tarjoama tuki kansalaistieteelle.

Tässäkin yhteydessä on tärkeää silti myös tarkastella kansallista kyvykkyytämme tarjota palveluita ja tukea ja pohtia, missä määrin ja minkä palvelun tulisi olla paikallisorganisaation, kansallisen tason tai kansainvälisen tason palvelua ja tukea, ja miten meidän kannattaisi integroida laajemmassa yhteydessä luotuja infrastruktuureja osaksi paikallisorganisaatioiden palvelutoimintaa, kuten esimerkiksi eu-citizen science -alustan tarjoama näkyvyyden, osallistavuuden ja vaikuttavuuden tuki.

Myös tutkimusrahoittajilla on merkittävää ohjaavaa vaikutusta ja se, miten ne huomioivat kansalaistieteen, osaltaan joko edistää tai hidastaa kansalaistieteen kehittämistä.

Miten kansalaistiede näkyy tieteellisissä kirjastossa?

Kuten edellä jo todettiin, on kansalaistiede viime vuosina noussut esille osana avoimen tieteen liikettä. LIBER (The Association of European Research Libraries) laati vuonna 2018 avoimen tieteen tiekartan, jonka yhtenä osiona

Vieraslajien tunnistusta ja hävittämistä kansalaistieteen keinoin. Kuvassa mahdollinen kurttturuusu. Kuva: Taina Peltonen.

käsiteltiin kansalaistiedettä. Kirjastojen rooli nähdään tiekartassa tärkeänä kansalaistieteen edistäjänä. LIBER suosittaa kirjastoille neljää toimintaperiaatetta, joilla huomioidaan kansalaistiede tieteellisissä kirjastoissa:

”1. Tuodaan esille kirjaston asema aktiivisena kumppanina kansalaistieteessä ja kehitetään tarvittava infrastruktuuri, jolla voidaan tehokkaasti tukea kansalaistieteilijöitä.

2. Hyödynnetään kirjaston roolia toiminnan organisoijana sen varmistamiseksi, että kansalaistiedehankkeisiin osallistuttaessa toimitaan vastuullisesti ja noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä.

3. Laaditaan kirjastolle kansalaistiedettä koskevat toimintaperiaatteet.

4. Kehitetään kirjastossa taitoja, jotta kirjasto voi toimia vahvana ja aktiivisena kumppanina kansalaistieteessä; tiedeviestintä, tietotekniikka, projektinhallinta. Näitä taitoja olisi hankittava paitsi kirjastoissa myös yhteistyössä tutkijoiden ja yleisön kanssa.” (Ayris ym., 2018.)

Monet tieteelliset kirjastot Euroopassa ovatkin sitoutuneet avoimen

tieteen periaatteisiin ja näkevät myös kansalaistieteen yhtenä avoimen tieteen elementtinä. Kansalaistiedettä tai siihen liittyviä toimia ei kuitenkaan vielä tehdä kovinkaan monessa kirjastossa. Vaikka kansalaistieteeseen suhtaudutaan positiivisesti, se ei ole kirjastojen toiminnan ytimessä eikä osana käytäntöjä. Toiminnan esteiksi nähdään resurssien puute (aika, raha ja henkilökunta), osittain myös kansallisen ja oman organisaation toimintatapojen puute. (Kaarsted ym., 2023.)

Kirjastolle sopivia tehtäviä voidaan strategisesti toteuttaa monella tavalla. Yksi tapa on organisoida kaikki kansalaistieteen palvelut ns. yhden luukun periaatteella. Tätä mallia on ehdotettu kutsuttavaksi BESPOC-malliksi (Broad Engagement in Science, Point of Contact). BESPOC voisi tarjota erilaisia palveluja ja resursseja, joilla tuetaan kansalaistieteen tekemistä; tietoa, kumppanuuksia, valmiita mallipohjia eri vaiheisiin, viestintää, kansalaisten kanssa toimimista. (Ignat & Ayris, 2020.)

Esimerkki yhden luukun mallista on tanskalainen Citizen Science

Knowledge Center (University of Southern Denmark). Keskusta ylläpitää kirjasto, ja se tarjoaa tutkijoille kansalaistieteen tekemiseksi palveluja ja tuo kansalaisille mahdollisuuden osallistua projekteihin sekä antaa tiedekoulutusta kansalaisille. Sen tarkoitus on myös ylipäänsä edistää kansalaistiedettä. (SDU Citizen Science Knowledge Center, 2022.)

Yhden luukun periaatetta muistuttaa myös Ruotsin ratkaisu, jossa alun perin vain muutaman korkeakoulun kansalaistiedeprojektin (ARCS = ARenas for Cooperation through citizen Science) lopputuotoksena syntyi kansallinen kansalaistiedeportaali medborgarforskning.se. Portaali lanseerattiin 2021 ja se sisältää mm. kansalaistiedeprojekteja, ohjeita, oppaita ja työkaluja kaikille, jotka haluavat olla mukana tekemässä kansalaistiedettä. Sivusto on vahvasti linkittynyt eurooppalaiseen eu-citizen.science -portaaliin, ja nykyisin kansalaistiedehankkeet luodaan suoraan eu-citizen.science -portaalin projektialustalle ja ne näkyvät sekä kansallisen että eu-citizen.science -portaalien kautta. (medborgarforskning.se.)

Toinen strategia on rakentaa kansalaistieteen ympärille palveluita jo olemassa olevien työkaluja ja infrastruktuureja hyödyntäen. Tässä mallissa tarkastellaan nykyisiä palveluja uusin silmin ja rikastetaan ja kehitetään niiden prosesseja myös kansalaistiedettä palveleviksi. Julkaisuarkistojen avoimuuteen, tutkimusaineistojen hallintaan ja metatietojen luomiseen liittyvät prosessit ovat tästä esimerkkejä. (ks. Wallis, 2023.)

Tieteelliset kirjastot kuitenkin eroavat toisistaan merkittävästi ja koska myös kansalliset tarpeet eroavat toisistaan suuresti, ei varmaankaan ole yhtä ja oikeaa tapaa edistää kansalaistiedettä tieteellisissä kirjastoissa. Vuoroaikatuksessa, yhteistyötä tehden ja voimavaroja jakaen päästään askelia eteenpäin.

Tampereen yliopiston kirjaston askelia

Tampereen yliopiston kirjastossa otettiin kansalaistiede konkreettisesti osaksi avoimen tieteen toimintoja vuoden 2021 keväällä, jolloin julkaisimme ensimmäisenä yliopistokirjastona

Yhdessä tutkien.
Kuva: Essi Kannelkoski.

Suomessa oppaan kansalaistieteestä. Oppaassa kerrotaan lyhyesti mitä kansalaistiede on ja avataan keskeisiä kansalaistieteen suosituksia. Oppaassa annetaan myös esimerkkejä kansallisista ja kansainvälisistä kansalaistiedeprojekteista sekä vinkataan aineistoista, joihin kiinnostuneiden kannattaa tutustua. Opas on suunnattu kaikille kansalaistieteestä kiinnostuneille.

Oppaan lisäksi aloitimme tänä vuonna lyhyet tietoisuuskampanjat kansalaistieteestä organisaation jäsenille. Tietoisuuskampanjojen tarkoitus on herätellä tutkijoita ja opiskelijoita huomaamaan kansalaistieteen mahdollisuuksia. Tietoisuuskampanjoissa kerromme kansalaistieteestä yleisesti ja tuomme esimerkkien kautta esille, millaisia kansalaistiedeprojekteja voi olla. Nostamme myös keskusteluun kansalaistieteeseen liittyviä periaatteita ja eettisiä kysymyksiä sekä tutkimusprosessia koskevia huomionkohteita. Kansalaistiedettä pohditaan ja edistetään myös osana Tampereen yliopiston avoimen tieteen työryhmän toimintaa, jossa kirjastolla on keskeinen rooli. Päivitettävänä on parhaillaan avoimen tieteen linjaus, ja siinä kiinnitetään erityistä huomiota yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja kestäväan kehitykseen – joilla kummallakin on tärkeä sijansa kansalaistieteen kontekstissa.

Kansalaistiede näkyy jonkin verran kirjastossa tutkimushankkeiden aineistohallintasuunnitelmien kommentoinnin yhteydessä ja kirjaston koordinoimalle Datapalvelulle tulevissa kysymyksissä. Tähänastiset kysymykset

ovat liittyneet esimerkiksi tietosuojaan, kuvien tekijänoikeuksiin tai aineistojen tuottamiseen ja jakamiseen käytettävään alustoihin ja sovelluksiin. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita siitä, miten kansalaistieteen kautta kerätyt tiedot tulisi kuvata tietosuojailmoituksessa. Kommentteja on kaivattu myös siitä, miten ja millaiselle tallennusalustalle kuva-aineisto tulisi kerätä. Kuviiin liittyvistä oikeuksista on kysely: miten kuvia voi jakaa, mitä lisenssiä tulisi käyttää, missä kuvat voi julkaista ja miten kuvissa esiintyvien henkilöiden tietosuoja tulisi varmistaa.

Aineistohallinnan kysymykset ilmentävät, miten kansalaistieteen tiedontarpeisiin vastaaminen vaatii monenlaista asiantuntijaosaamista, eri tahojen yhteistyötä ja selkeitä prosesseja, jotta tutkijat tietävät, kenen puoleen kääntyä ongelmatilanteissa. Olemme käynnistelleet kansalaistieteen yhteistyötä myös muun muassa tutkimuspalveluiden, korkeakoulu yhteisön viestinnän ja Tutkijakoulun kanssa.

Millaisista asioista tulisi keskustella kirjastoissa?

Kansalaistiede koettelee hyvällä tavalla eri kirjastosektorien rajoja. Olisikin tärkeää miettiä, miten eri kirjastosektorit voisivat ammentaa toisiltaan ja tehdä aktiivista yhteistyötä, ja miten kansalaistieteen toimijat – ammattitutkijat ja kansalaiset – voisivat hyödyntää eri sektoreita palveluympäristöinä (ks. Ylönen, 2023). Kirjastosektorien väliselle vuoropuhelulle ja eritoten yleisten

kirjastojen edustukselle olisi tilaa esimerkiksi Avoimen tieteen koordinaation verkoston Kansalaistieteen tuki ja -palvelut -työryhmässä, jossa on parhaita tekeillä muun muassa kansalaistutkijoiden aloittelijan opas.

Kansalaistieteen toimijoiden kansallisen yhteisen aktivoitumisen ja kehittämisen lisäksi olisi kiinnostavaa ja hyödyllistä jakaa tietoa ja kokemuksia mahdollisista kansainvälisistä yhteyksistä. Aika ajoin on huomattavissa signaaleja tällaisesta yhteistyöstä ja osallistumisesta, mutta tämän annin kartoittava ja jakava, kansallinen ”kokoava voima” puuttuu.

Kansalaistieteen edistäminen tieteellisissä kirjastoissa vaatii palvelumuotoilua. Tätä ei kuitenkaan tarvitse aloittaa tyhjästä: jo olemassa olevat palvelut voitaisiin kytkeä kiinteämmin kansalaistieteeseen. Tieteellisissä kirjastoissa järjestetään esimerkiksi runsaasti koulutusta ja palveluja liittyen tutkimusaineistojen hallintaan, joka on vähintään yhtä keskeistä kansalaistiedeprojekteilte kuin muullekin tutkimukselle. Kansalaistiedehankkeiden aineistonhallinnassa on omat huomionkohteensa – kuten aineiston laadun varmistaminen ja osallistuvien kansalaisten tietosuoja ja tekijänoikeudet –, jotka tulevat asiantuntijatyössä esiin ja tekevät myös palvelutarpeita näkyviksi (Kansalaistieteen datanhallinta kirjastotyössä: ks. esim. Stilund Hansen, 2021). Kirjasto voi toimia organisaatioissa myös koordinoivana

tahona, kuten esimerkiksi Tampereen yliopistossa Datapalvelun osalta.

Tulisi myös pohtia, miten paljon resursseja tieteellisissä kirjastoissa mahdollisesti panostetaan suoraan kansalaisille suunnattuihin palveluihin. Yleisten kirjastojen puolella kansalaisten asema on kirjattu selvemmin jo lainsäädäntöönkin. Tieteellisten kirjastojen palveluista puhuttaessa on hyvä huomata, että myös kansalaisten saataville tarkoituksenmukaisessa muodossa tuodut ja kuratoidut avoimet aineistot palvelevat heitä tiedontarpeissa ja harrastusintresseissä, kuten Finna.fi-hakupalvelun Oikopolku tutkittuun tietoon-sivu tai Kansalliskirjaston ja Tampereen yliopiston hankkeena kasvava, kaikille avoin 1700- ja 1800-lukujen lukijakirjeiden Translocalis-tietokanta. Tieteelliset kirjastot tarjoavat myös tiloja, enenevästi kaikille verkossa avoimia aineistoja ja oppaita sekä avoimia koulutustilaisuuksia.

Kansalaistieteen tavoitteet ovat varsin holistisia, mikä tekee palvelumuotoilun fokuksen rajaamisesta haastavaa. Tähdellisintä on kuitenkin tunnistaa, mitä pitäisi kehittää ja tukea ja millainen yhteistyömalli olisi kunkin kehittämistoimenpiteen kohdalla tarkoituksenmukaisin, kuin rajata palveluliian tarkasti. Esimerkiksi yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tuki on vaikea rajata, mutta silti kansalaistieteen kontekstissa oleellinen tukitoimi, ja sen tarjoamisessa on hyvin monenlaisilla toimijoilla tähdellinen roolinsa. ◆

Lähteet

Linkit tarkistettu 6. 11. 2023.

Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaatio (2022). Toimintakulttuurin avoimuuden linjaus. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 1/2022. Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/tsv.226>

Avoimen tieteen koordinaatio, Kansalaistieteen työryhmä (2022). Kansalaistieteen suositus. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 5/2022. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/tsv.230>

AVOTT Avoimen tieteen koordinaatio (2022). Avoimen tieteen ja tutkimuksen seurantamalli - periaatteet ja toimintatavat. Tieteellisten seurain valtuuskunta, Vastuullisen tieteen julkaisusarja 7/2022. <https://doi.org/10.23847/tsv.237>

AYRIS, P., BERNAL, I., CAVALLI, V., DORCH, B., FREY, J., HALLIK, M., ... & HORSTMANN, W. (2018). LIBER Open Science Roadmap. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1303002>

BOMAN, C. (2016). Citizen science – kansalaiset mukana tieteen tekemisessä. Helsingin yliopisto. <https://www.helsinki.fi/fi/matemaattis-luonnontieteellinen-tiedekunta/ajankohtaista/citizen-science-kansalaiset-mukana-tieteen-tekemisessa>

ECSA (European Citizen Science Association) (2015). Ten Principles of Citizen Science. Berlin. <http://doi.org/10.17605/OSF.IO/XPR2N>

eu-citizen.science. <https://eu-citizen.science/>

IGNAT, T. & AYRIS, P. (2020). Built to last! Embedding open science principles and practice into European universities. Insights: the UKSG journal, 33, 1–19. <https://doi.org/10.1629/uksg.501>

iNaturalist Suomi. <https://inaturalist.laji.fi/>

IRWIN, A. (1995). Citizen science: a study of people, expertise, and sustainable development. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203202395>

KAARSTED, T., BLAKE, O., NIELSEN, K., ALVING, B., RASMUSSEN, L., OVERGAARD, A. & HANSEN, S. (2023). How European Research Libraries Can Support Citizen-Enhanced Open Science. Open Information Science, 7, 20220146. <https://doi.org/10.1515/opis-2022-0146>

Kansalaistiede. Tampereen yliopiston kirjaston opas. <https://libguides.tuni.fi/kansalaistiede>

KULMALA M., SPIŠÁK S. & VENÄLÄINEN S. (toim.). (2023). Kansatutkimus: Ihanteet ja käytännöt. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-042-7>

Medborgarforskning.se. <https://medborgarforskning.se/>

Oikopolku tutkittuun tietoon. Finna.fi-hakupalvelu. <https://www.finna.fi/Content/tutkittu-tieto>

SDU Citizen Science Knowledge Center. (2022). <https://sdunet.dk/en/research/citizenscience>

STILUND HANSEN, J., KAARSTED, T. & WORTHINGTON, S. (toim.). (2021). Citizen Science Skilling for Library Staff, Researchers, and the Public. Citizen science for research libraries – A Guide, Section 1. LIBER Citizen Science Working Group. <https://doi.org/10.25815/hf0m-2a57>

SVAHN, E., RABB V., ROSTI, T. & Avoimen tieteen koordinaatio (2022). Kansalaistieteen opas tutkijalle. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 19/2022. Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/tsv.430>

Tampereen yliopisto (2023). Kielentutkijat kutsuvat kansalaiset mukaan tekemään tutkimusta. Tuni.fi - Ajankohtaista. <https://www.tuni.fi/fi/ajankohtaista/kielentutkijat-kutsuvat-kansalaiset-mukaan-tekemaan-tutkimusta>

Tampereen yliopisto (2023). Suomen Partiolaiset kansalaistieteen edistäjinä – SPARKA. Tuni.fi - Tutkimus. <https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/suomen-partiolaiset-kansalaistieteen-edistajina-sparka>

Translocalis – Lukijakirjeet kansalaisyhteiskunnan äänenä ja uutena kulttuuriperintönä. Kansalliskirjasto - Projektit. <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/projektit/translocalis>

UNESCO Recommendation on Open Science (2021). <https://doi.org/10.54677/MNMH8546>

WALLIS, K. (toim.). (2023). Library infrastructures & citizen science. Citizen Science for Research Libraries – A Guide, Section 2. LIBER Citizen Science Working Group. <https://doi.org/10.25815/tz0x-m353>

YLÖNEN, I. (2023). Kansalaistiedettä yli kirjastorajojen. Avoin tiede: Avoimesti kansalaistiedettä -juttusarja. <https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/kansalaistiedetta-yli-kirjastorajojen>

Kirjoittajat:

PAULA NISSLÄ
Tampereen yliopisto
paula.k.nissila@tuni.fi
<https://orcid.org/0000-0001-8622-7940>

SUSANNA NYKYRI
Tampereen yliopisto
susanna.nykyri@tuni.fi
<https://orcid.org/0000-0002-5018-5176>

TAINA PELTONEN
Tampereen yliopisto
taina.peltonen@tuni.fi
<https://orcid.org/0000-0002-9903-3122>

Sini Tuikka

YRITTÄJÄN SIELU, VALMENTAJAN OTTEET: Pekka Olsbon intohimo on tiedon avoin saatavuus

Jos Pekka Olsbo saisi valita kenet tahansa illallisseurakseen, hän todennäköisesti valitsisi John Lennonin. Syynä ei olisi yksinomaan Olsbon Beatles-fanitus tai Lennonin elämänfilosofia. Kirjoitustensa perusteella John Lennon vaan vaikuttaa hemmetin hauskalta tyypiltä.

Pekka Olsbo valittiin Jyväskylän yliopiston kirjaston ja tiedemuseon muodostaman Avoimen tiedon keskuksen johtajaksi vuonna 2021. Hän palasi Jyväskylään Oulusta, jossa toimi muutaman vuoden ajan yliopiston kirjastossa palvelupäällikkönä. Tätä edelsi pitkä vaihe Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisupäällikkönä. Nyt 25-vuotinen ura yliopistoyhteisössä päättyy, kun Pekka Olsbo aloittaa työn Oulun tiede- ja museokeskus Luupin johtajana.

Myöhempien aikojen beatnik

Pekka Olsbolla ei ollut erityisen tarkkoja urasuunnitelmia, kun hän tuoreena ylioppilaana aloitti matematiikan ja kemian opiskelun synnyinkaupunkinsa Oulun yliopistossa vuonna 1984. Nopeasti kiinnostus kirjallisuuteen alkoi vetää boheemia nuorukaista puoleensa, ja erityisesti beat-sukupolven kirjailijoiden tuotanto vei mennessään. Vuonna 1987 Olsbo siirtyi opiskelemaan kirjallisuutta Jyväskylään. Yhtenä vaihtoehtona hän oli harkinnut myös kulttuuriantropologian opintoja.

Pekka Olsbo kesäpaikallaan Vaalassa Oulujoen rannalla koiransa Lolan kanssa. Kuva: Pekka Olsbon kotialbumi

*”Jyväskylän yliopiston kaunis kampus valloitti minut ensinäkemältä”,
Pekka Olsbo muistelee.*

Opiskeluaikoina oma kirjallinen tuotanto sisälsi pääasiallisesti runoja, novelleja ja laulunsanoja. Olsbo ei ainakaan myönnä, että pöytälaatikossa odottelisi vuosisadan romaanin raakile, vaikka onkin joskus listannut sellaisen kirjoittamisen viimeistään eläkepäiviensä tavoitteeksi – levynteon lisäksi.

Luennoilla Olsboa ei juuri nähty, mutta opinnot etenivät kirjatenttejä suorittaen ja legendaarisen ylioppilastalo Ilokiven vilkas kulttuurielämä tuli tutuksi. Neljäntenä opiskeluvuotenaan, 25-vuotiaana, Pekka Olsbosta tuli isä. Olsbon vaimo ja kaksi aikuista poikaa asuvat nykyään Oulussa.

Kirjastovetoinen julkaisutoiminta yliopiston palveluksessa

Jyväskylän yliopiston kirjastossa Olsbo aloitti työt ensimmäistä kertaa vuonna 1991. Harjoittelujakson alussa työtehtävät sijoituivat kirjaston asiakaspalveluun. Jatkossa erimittaisten työpätkien myötä kokemusta alkoi kertyä jokseenkin kaikista tiedekirjaston tehtävistä.

”Kaikkihan täällä oli ja on ihan älyttömän kiinnostavaa. Erityisesti kellarikerrosten kirjavarastot olivat todellinen aarreaitta. Päätin pian, että aion oppia tuntemaan ne kuin omat taskuni.”

Pekka Olsbon työuran keskeinen vaihe käynnistyi, kun kirjastoon perustettiin julkaisuyksikkö. Vuonna 1996 silloinen johtaja Kai Ekholm sai yliopiston johdolta tehtävän harkita, voisiko yliopiston julkaisu toiminnan tuen keskittää kirjastoon.

Jyväskylän yliopiston kirjaston 100-vuotishistoriikissa Olsbo (2012) kuvaa, että Ekholm oli ajan tasalla kansainvälisistä suuntauksista ja ymmärsi, että kirjastojohtoisen julkaisu toiminnan tulee perustua digitaaliseen julkaisemiseen ja tarvepainatukseen.

Haaste otettiin vastaan. Olsbolle yrittäjähenkinen asenne työntekoon on tullut verenperintönä, ja julkaisuyksikön perustajaporukassa samanhenkiset pioneerit pääsivät toteuttamaan itseään.

”Meille annettiin vapaat kädet rakentaa uutta. Siinä ei kelloa katsottu, kun töitä tehtiin. Alkuvaiheessa ajatuksena oli perustaa pienkustantamo, mutta tavoite jalostui. Lopulta tähtäimessä oli rakentaa yliopiston toimintaan integroitava palvelukokonaisuus, joka tukisi yliopistoyhteisöämme kaikissa julkaisemisen kysymyksissä.”

Verkkojulkaisemisen kehittäminen oli mukana alusta alkaen, ja ensimmäiset vuodet keskittyivätkin uusimman teknologian käyttöönottoon. Vuonna 1996 kirjastossa ja yliopistopainossa otettiin ensimmäisenä Suomessa käyttöön Xeroxin XDOD-laitteisto, joka mahdollisti julkaisun painetun ja verkkoversion tuottamisen samalla kertaa.

”Olimme hienon, uuden asian äärellä. Syntyi todellinen hinku lähteä kehittämään järjestelmää. Mulle tuli heti se tunne, että tämä on minun juttuni”, Olsbo kuvaa.

Kirjaston julkaisuyksikkö otti hoi- taakseen myös yliopistossa tuotettu- jen julkaisujen myynnin. Jyväskylän yliopiston ensimmäinen oma kirja- kauppa perustettiin arkkitehti Arto Sipilisen suunnitteleman kirjastoraken- nuksen entiseen tupakkahuoneeseen.

Teknologisen kehityksen myötä käynnistyi myös opinnäytteiden digitaalisen julkaisemisen edistäminen. Ensimmäisenä Suomessa Jyväskylän yliopiston kirjasto ilmoitti saattavansa kaikki opinnäytteet digitaalisen muotoon.

Vuosien varrella tarkentui julkai- suyksikön laajempikin missio: siitä haluttiin yksikkö, joka koordinoisi yliopiston julkaisu- toimintaa ja kus- tantaisi yliopiston pääjulkaisusarjoja. Pelkkään julkaisijan tai kustantajan rooliin ei kuitenkaan tyydytty. Ta- voitteeksi otettiin tieteellisen tiedon saatavuuden parantaminen niin tiede- yhteisölle kuin suurelle yleisölle koti- maassa ja ulkomailla.

”Visioin valtavasti sitä, mihin tällä kaikella pyritään. Väitän, että jo sil- loin julistin, että jonain päivänä Jy- väskylän yliopisto on Suomen ykkönen avoimessa verkkojulkaisemisessa.”

2000-luvun alkuvuosina lausuttiin en- si kerran ääneen myös halu perustaa Jyväskylän yliopistoon digitaalinen

julkaisuarkisto. Yliopiston julkaisu- toiminnan kehittämisen lisäksi arkiston perustaminen toteutettaisi Opetusmi- nisteriön asettaman Avoimen tieteel- lisen julkaisu- toiminnan työryhmän vuonna 2005 esittämää Open Access -suositusta. Jyväskylän yliopiston jul- kaisuarkisto JYX julkistettiin kirjaston 95-vuotisjuhlien yhteydessä marras- kuussa 2007.

Pekka Olsbo korostaa, että Jyväsky- län yliopiston julkaisu- yksikön ja JYX:in perustamisen taustalla oli ensisijaises- ti yliopistossa tehtävän tutkimuksen näkyvyyden tukeminen. Vuosituhan- nen vaihteessa kuvioon otettiin aiemp- paa määrätieto- isemmin mukaan myös avoimen tieteen edistäminen.

Ymmärtävä johtaminen

Olsbo oli osallistunut kansainvälisiin elektronisen julkaisemisen konferens- seihin sekä tutustunut open access -aat- teen pioneerien, kuten Budapest Open Access -julistuksen tekijöihin kuulunei- den Stevan Harnadin sekä Peter Sube- rin kirjoituksiin. Hän oivalsi, että ilmiö tulisi vielä merkittävästi vaikuttamaan tiedeyhteisöön.

”Bisneksen tekeminen ei ole yliopiston ydinosaa- mista, eikä se myöskään kuulu yliopiston tehtäviin”, Olsbo tiivistää.

”Open access -aatteen tärkeys tuli lo- pullisesti mukaan siinä vaiheessa, kun tiedejulkaisujen hinnat alkoi- vat nousta, ja tämä käsittämätön ke- hityskulku konkretisoitui kirjasto- jen hankintabudjetissa.”

Siinä vaiheessa, kun Euroopan komissio vuonna 2012 julkaisi näkemyksensä tieteen avoimuutta edistävästä toimenpiteistä Euroopan unionin alueella, oli Jyväskylän yliopiston julkaisuyksikkö jo tovin ehtinyt pitää sitä toimintansa tähtäimessä. Vuonna 2012 Pekka Olsbo kirjoittikin, että ”Jyväskylän yliopiston kirjasto on ajanut yliopistolla open accessin asiaa 15 vuotta. Nyt on vihdoin aika rakentaa yliopistolle oma edistyksellinen avoimen julkaisemisen politiikka”.

Jyväskylän yliopisto linjasi seuraavien vuosien saatossa avoimeen ja vastuulliseen tieteen toimintatapaan, joiden käytännön toteutuksesta muun muassa Avoimen tiedon keskus nyt vastaa. Pekka Olsbo kuvaa, että keskus jatkaa sitä työtä, mikä aikanaan oli julkaisuyksikön kehittämisen taustalla. Se on merkittävä toimija Jyväskylän yliopistossa tehtävän tutkimuksen näkyvyyden edistäjänä sekä koko ajan enemmän myös oppimisen palveluissa.

Voimavaroja avoimuuden edistämiseen on riittänyt myös alman ulkopuolella, ja Olsbo on toiminut aktiivisesti avointa tiedettä edistävässä järjestöissä. Suomen yliopistokirjastojen verkoston (FUN) varapuheenjohtajana Olsbo toimi vuonna 2023. FUN on rakentanut avoimuuden strategiaa, joka perustuu pyrkimykseen pois maksullisesta avoimuudesta. Kansallisessa avoimen tieteen koordinaatiossa Olsbo on osallistunut muun muassa avoimen julkaisemisen eri osalinjauksia koostaneiden työryhmien toimintaan.

Kaiken kaikkiaan Pekka Olsbo kokee olleensa työurallaan hyvin onnekas, sillä hän on aina saanut vapaasti toteuttaa itseään.

”Minua ei ole helppoa lannistaa. Jos onkin tullut vastaan tilanne, jossa joku on sanonut, että esittämäni tavoite ei tule toteutumaan, kysyn miksi ei. Uskon, että oikeastaan mikään ei ole mahdotonta. Monen asian eteenpäin vieminen on kiinni siitä, että riittävän moni haluaa samaa.”

Avoimen tieteen osalta ei tosin olla vielä maalissa.

”Jos yhteinen halu siihen olisi, maalissa ehkä oltaisiin jo. Mutta toki maailmanlaajuinen tiedeyhteisö on monisyinen kokonaisuus.”

Olsbon ovat aina saaneet innostumaan toiset samanlaiset eli ne, jotka osoittavat idearikkautta ja intohimoa jotakin asiaa kohtaan ja haluavat kehittää omaa työtään. Jokaisella on oltava mahdollisuus oman potentiaalinsa tunnistamiseen ja hyödyntämiseen. Tämä pätee esihenkilötyöhön siinä missä urheiluvalmennukseenkin. Juniorijalkapalloilijoita Olsbo valmensi 15 vuoden ajan.

Yksittäisiä onnistumisia työuraltaan Pekka Olsbo ei nimeä. Toisaalta vastaan ei myöskään ole tullut ylitsepääsemätöntä seinää.

”Kaiken ytimessä on yhteisen ymmärryksen rakentaminen. On osattava kuunnella myös eri mieltä olevia ja tunnistaa heidän näkemyksiinsä vai-

kuttavat tekijät. Mikään asia ei ole työssäni kaatunut vastustukseen. Jos jotain asioita on jäänyt tekemättä, on syynä siinä tapauksessa ollut ihan vaan oma laiskuus”, Olsbo nauraa.

Erityisen kiitollinen Olsbo on siitä, että on voinut kehittää omaa johtamisosaamistaan niin yliopiston sisällä, Suomessa kuin ulkomaillakin.

”Jyväskylän yliopisto on esimerkillisellä tavalla panostanut yhteisönsä johtajien kouluttamiseen ja johtamistyön tukemiseen”, Olsbo kiittelee.

Avoimia sarkoja

Innustus kuuluu äänestä, puhuupa Olsbo päättäneestä työurastaan yliopistossa kuin uudesta tehtävästään Oulun kaupungin palveluksessa. Museo- ja tiedekeskus Luuppiin kuuluu yhdeksän kohdetta, kuten Pohjois-Pohjanmaan museo, Oulun taidemuseo sekä Tiedekeskus Tietomaa.

Oulu on vuoden 2026 Euroopan kulttuuripääkaupunki. Kaupunki rakentaa parhaillaan museo- ja tiedekeskusrakennusta, johon tavoitellaan yli 200 000 vierailijaa vuodessa. Erityisesti Olsboa kiehtoo keskuksen Suomessa ensimmäisenä toteutettava vuorovai-kutteinen deep space -tila, jossa voidaan muun muassa käyttää teknologiaa elämyksellisen ja vaikuttavan taiteen ja tieteen kokemiseen.

”Tietenkin avoin tiede tulee näky-mään toiminnassamme. Lisäksi ympäristövastuullisuus, ainutlaatuisen pohjoisen luonnon suojeleminen ja pla-

netaarinen hyvinvointi ovat keskeisiä tutkimusalueita Oulun yliopistossa, joten yhteistyö tiedekeskuksemme kanssa on luontevaa”, Olsbo kuvailee.

Vaikka uusi työ kuljetti miehen Ouluun, ei hän sinne palannut. Ei Pekka Olsbo nimittäin Oulusta kokonaan koskaan lähtenytäkään. Suuri osa hänestä on aina kuulunut aivan erityiseen paikkaan Oulujoen varrella. Pohjois-Pohjanmaalla Vaalan kunnassa sijaitsee suvun hallussa 1880-luvulta alkaen ollut maatila, Mansteeni.

”Aivoihini on jotenkin syöpynyt yksi maisema ja tunne. 25 vuoden ajan olen ajanut Jyväskylästä kohti Oulua. Piippolasta matka jatkuu kohti Kes-tilää ja edelleen kohti Vaalaa. Mäläskään saavuttaessa vastaan alkaa tulla vanhoja maatiloja. Aina siinä kohtaa sieluuni laskeutuu ihan omanlaisensa, käsittämätön rauha.”

Olsbo ei koe, että moninaisista vastuis-taan huolimatta päivätyö olisi koskaan ollut niin kuormittavaa, että hänen olisi tarvinnut palautua tai tietoisesti irrottautua siitä vapaa-ajallaan.

”Mutta nautin kaikenlaisen fyysisen työn tekemisestä, olipa se kasvimaalla touhuamista, metsätöitä, ruohon leik-kaamista tai traktorin rassaamista”.

Olsbon sanoin elo Mansteenilla on loputonta työtä luonnon kasvivoimia ja rakennusten rapistumista vastaan. Tiluksilla etenee nytkin omaan tahtiinsa remontti, jonka perhe toteuttaa tilan

perinteitä kunnioittaen. Tupaan tarvittavat uudet hirret kaadetaan tietenkin omasta metsästä.

Jyväskylän yliopiston kampuksesta pihapiirissä tulee muistuttamaan sinne istutettava yliopiston kasvitieteellisen puutarhan tunnuskasvi Oppio-omenapuu, jonka Olsbo sai läksiäislahjaksi.

Tehtävä Avoimen tiedon keskuksen johtajana on ollut hänelle tärkeä mutta haikeutta tai luopumisen tuskaa Pekka Olsbo ei tunne.

*”En koe, että mitään täällä
Jyväskylässä jäisi osaltani kesken, eikä
irrottautuminen siksi tunnu vaikealta.
Olen muutenkin sitä mieltä, että se
mitä on tehnyt vuosien varrella, niin
ei se meinaa mitään sen kannalta,
kuka olen. Se määrittänyt sen kautta,
mitä teen nyt ja jatkossa.”*

Kirjallisuus

OLSBO, P. (2012). Avoimuudella on merkitystä! Kirjaston julkaisuksikkö yliopiston vaikuttavuuden edistäjänä. Teoksessa M. Kokko, P. Olsbo & K. Tuominen (toim.), *Kirjasto keskellä kampusta: Jyväskylän yliopiston kirjasto 100 vuotta* (s. 159–173). Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisu 46. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4957-0>

Kirjoittaja:

SINI TUIKKA
Avoimen tiedon keskus,
Jyväskylän yliopisto
sini.tuikka@jyu.fi

Mika Holopainen, Arto Ikonen, Tiina Käkelä,
Laura Niemi, Jukka Rantasaari ja Tomi Rosti

AVOTT-linjausten vaikutuksia yliopistoissa

Avoimen tieteen ja tutkimuksen (AVOTT) kansallisen koordinaation työryhmät ovat tuottanut viime vuosien aikana useita linjauksia, suosituksia ja muita dokumentteja, jotka ovat luo-
neet perustaa tutkimusorganisaatioiden avoimen tieteen yhte-
näisille käytännöille. Mutta millaisia vaikutuksia AVOTT-koordi-
naation dokumenteilla on ollut käytännön tasolla? Tähän artik-
keliin on koottu tietoa neljän eri yliopiston tilanteesta.

Avoimen tieteen ja tutkimuk-
sen kansallisen koordinaation
työryhmät ovat vuosien 2020-
2023 aikana saaneet valmiiksi useita
[avoimen tieteen linjauksia](#), jotka
jakautuvat edelleen tarkempiin osa-
linjauksiin. Linjaukset tarjoavat pun-
nittuja lähtökohtia avoimen tieteen
edistämiseksi ja vakiinnuttamiselle eri-
laisissa tutkimusorganisaatioissa. Tä-
ssä artikkelissa hahmotellaan neljän eri
yliopiston tilannetta avoimen tieteen
kansallisten linjausten edistämisessä
- tai vähintäänkin huomioimisessa.
Tietoja ja näkemyksiä artikkeliin on
saatu Jyväskylän, Itä-Suomen, Turun
ja Helsingin yliopistoista.

Se, miten linjauksia on käsitelty
ja miten ne toistaiseksi toteutuvat ja
painottuvat eri yliopistoissa, näyttäisi
vaihtelevan suhteellisen paljon. Asiaan
vaikuttavat muun muassa kunkin yli-

opiston resurssit sekä pidemmän ai-
kavälin suunnittelu ja siihen liittyvät
painotukset. Kansalliset linjaukset ja
muut dokumentit antavat kuitenkin
merkittävää tukea yliopistojen oman
tilanteen arvioimiseen ja jatkotoimen-
piteisiin.

Jyväskylän yliopisto: Tukea, ohjausta ja järjestelmien integrointia

Vuonna 2021 valmistuneessa
[tutkimusdatapolitiikassa](#) ku-
vataan Jyväskylän yliopistos-
sa (JYU) tehtävässä tutkimustyössä
syntyvän tutkimusaineiston keräämi-
seen, käyttöön ja hallintaan liittyvät
FAIR-periaatteiden mukaiset linjauk-
set. Tämä liittyy keskeisesti AVOTT:n
tuottamiin Tutkimusaineistojen ja
-menetelmien avoimen saatavuuden
linjauksiin.

AVOIN TIEDE JA TUTKIMUS

Avoimen tieteen ja tutkimuksen kansallinen koordinaatio 5 VUOTTA

AVOTT-koordinaatio täytti viisi vuotta toukokuussa 2023. Kuva: TSV.

Jyväskylän yliopiston Avoimen tiedon keskuksen (OSC) tarjoamis- ja työpajoissa pureudutaan FAIR-periaatteisiin käytännön tasolla, kun tutkijoille tarjotaan tukea ja ohjausta tutkimusaineistojensa kuvailuun ja käsittelyyn sekä niiden vastuulliseen avaamiseen ja käyttämiseen.

OSC kehittää myös tutkimusaineistojen hallinnan työkalua, joka tarjoaa tutkijoille dynaamisen ja muihin aineistohallinnan kannalta oleellisiin järjestelmiin integroidun välineen. Työkalu mahdollistaa tutkimusaineistojen hallinnan koko elinkaaren ja tarjoaa tutkijoille oikea-aikaista tukea aineistohallinnan eri vaiheissa.

JYU:n aineistohallinnan palvelut ja infrastruktuuri mahdollistavat tutkimusaineistojen julkaisemisen lisäksi myös pelkkien aineistojen metatietojen julkaisemisen, jolla lisätään aineistojen löydettävyyttä. Aineistohallinnan palvelukokonaisuus ja sitä tukeva infrastruktuuri noudattavat tutkimusaineistojen avoimen saatavuuden suosituksia.

Tavoitteena tasavertaisuus avoimessa julkaisemisessa

AVOTT:n Tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden linjausten yhtenä tavoitteena on tarjota tutkijoille tasavertainen mahdollisuus avoimeen julkaisemiseen. OSC tarjoaakin tukea ja koulutusta avoimeen julkaisemiseen tasavertaisesti tutkimusalasta, rahoituspohjasta tai uravaiheesta riippumatta. OSC myös hoitaa julkaisujen rinnakaistallentamisen tutkijoiden puolesta.

Tasavertaisuuden tavoitteen saavuttamista hankaloittaa tiedeyhteisön itsensä ylläpitämä tieteellisen julkaisemisen kulttuuri sekä lehti- ja kustantajakohtainen (yli)arvostus. Tutkimusartikkeli on yleensä mahdollista julkaista avoimena ja tutkijalle maksuttomana, mutta tiedejulkaisemisen arvostuskriteerit ajavat tutkijat julkaisemaan tiettyjen ja tuttujen kustantajien maksullisissa julkaisukanavissa. Tämä asettaa tutkijat eriarvoiseen asemaan eli niihin, joilla on julkaisumaksuihin rahoitusta ja niihin, joilla sitä ei ole.

Samainen julkaisukulttuuri on osaltaan estänyt myös toteuttamasta linjauksen yltiöoptimistista haavetta saada

kaikki tieteelliset artikkeli- ja konferenssijulkaisut välittömästi avoimeksi. Vaikka JYU tarjoaa tämän haaveen toteuttamiseen laadukkaat infrastruktuurit, palvelut ja tuen, julkaisevat tutkijat edelleen paljon sellaisilla kustantajilla, jotka eivät välitöntä avoimuutta salli.

Linjauksen kolmannen periaatteen mukaan tieteellisten julkaisujen arvioinnissa tulisi arvioida erikseen yksittäisen tutkimusjulkaisun laatua ja avoimuutta. Myös tähän OSC tarjoaa opastusta ja työkaluja. Toistaiseksi yliopiston eri yksiköt hyödyntävät tarjottuja välineitä ja mittareita itse parhaaksi katsomallaan tavalla ilman keskitettyä ohjausta tai pakottavia linjauksia

Myös opiskelijoita ohjataan avoimuuteen

AVOTT:n Oppimisen ja oppimateriaalien avoimuuden linjausten tavoitteet ovat edenneet JYU:ssa hyvää vauhtia. OSC tarjoaa ohjausta ja opetusta avointen oppimateriaalien hyödyntämiseen ja oppimateriaalien avaamiseen. Jyväskylän yliopistolla on lisäksi oma [oppimateriaalien avoimuuden linjaus](#), joka noudattaa kansallista linjausta.

Opettajille ja muulle henkilöstölle tarjottavan koulutuksen ja ohjauksen lisäksi myös opiskelijoita ohjataan käyttämään avoimia materiaaleja sekä avaamaan omia oppimateriaalejaan. Syksyllä 2023 toteutetaan pilottikursseja, joissa OSC yhteistyössä tutkinto-ohjelmien kanssa ohjaa opiskelijoita

tuottamaan avoimia oppimateriaaleja osana kurssisuoritusta.

JYU:ssa kehitetään infrastruktuuria myös avointen oppimateriaalien hyödyntämiseen ja niiden näkyvyyden lisäämiseksi. Esimerkiksi yliopiston [Moniviestin-verkkójulkaisualustaa](#) pyritään kehittämään avointen oppimateriaalien julkaisemiseen.

Kuten aineistohallintatyökalun kehittämisessä, myös avointen oppimateriaalien kanssa pyritään integroimaan yliopiston käytössä olevat järjestelmät, kuten tutkimustietojärjestelmä ja julkaisuarkisto, saumattomaksi osaksi materiaalien ja ennen kaikkea siihen liittyvien metatietojen siirtämistä järjestelmästä toiseen. Avointen oppimateriaalien käsittelyyn pyritään integroimaan myös kansallinen avointen oppimateriaalien kirjasto [aoe.fi](#).

ARTO IKONEN

Jyväskylän yliopisto

Avoimen tiedon keskus

Itä-Suomen yliopisto: Datatuen terävoittamista palvelumuotoilun keinoin

Itä-Suomen yliopiston nykyinen julkaisu- ja datapolitiikka ehdittiin julkaista ennen avoimen tieteen ja tutkimuksen linjausten valmistumista. Alkuvaiheessa resurssien vähyyden vuoksi Itä-Suomen yliopistossa keskityttiin ensisijaisesti kansallisten linjausten kirjoitustyöhön, joten aikaa organisaation omalle politiikan kirjoittamiselle ei tässä vaiheessa jäänyt.

Valmistuvia linjauksia käytettiin alkuvaiheessa enemmän tiedottamiseen sekä sisäisissä kanavissa että verkkosivuilla. Julkaisujen avoimuuden linjausta on alkuvaiheessa hyödynnetty rehtorin päätösten tukena. Lisäksi avoimen toimintakulttuurin palveluiden itsearviointityökalua on käytetty hyödyksi nykyisten palveluiden kartoittamisessa ja omien palvelukokonaisuuksien hahmottamiseen.

Tutkimusaineistojen ja -menetelmien linjausta on hyödynnetty osana UEF Datatuen nykyisten palveluiden kuvauksen runkona, jonka perusteella UEF Datatuen palveluiden ja verkoston toiminnan selkeyttämistä ja terävöittämistä ryhdyttiin toteuttamaan palvelumuotoilun keinoin, johon oleellisena osana kuului myös tutkijoiden tarpeiden huomioiminen. Aineistohallintakoulutusten sisältöjen laadinnassa tukeuduttiin vahvasti tut-

kimusaineistojen asiantuntijaryhmän datakoulutukset kokonaisuuden tuottamiin aineistoihin ja niiden soveltamiseen Itä-Suomen yliopiston tarpeisiin. Tutkijoille suunnatuissa koulutuksissa huomioidaan FAIR-periaatteiden toteutuminen ja muut aineistohallintasuunnitelman laatimisessa tarpeelliset tiedot ja taidot.

Haasteena tutkijoiden ja opettajien meritoituminen

Useimmissa AVOTT:n linjauksissa on nostettu esiin tutkijoiden ja opettajien meritoituminen. Tähän on Itä-Suomen yliopistossa pyritty löytämään vastauksia kansainvälisessä yhteistyössä YUFE-yliopistoallianssin (Young Universities for the Future of Europe) YUFERING-hankeessa (YUFE Transforming R&I through Europe-wide Knowledge Transfer). Hankkeessa on laadittu tutkijaportfolio esimer-

Yliopistokirjastojen avoimen tieteen palveluita markkinoidaan erilaisissa tapahtumissa. Kuva: Jussi Männistö.

kiksi rekrytointia varten. Portfolion tarkoituksena on tuoda esiin tutkijoiden monipuolinen osaaminen akateemisen työn eri osa-alueilla, kuten tutkimus, opetus ja ohjaus, johtaminen sekä yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Portfoliomallia on pilotoitu YUFE-yliopistojen yhteisessä YUFE-4Postdocs-haussa.

Toimintakulttuurin avoimuuden kansallinen linjaus nostaa esiin vastuullisen arvioinnin tavoitteet ja toimenpiteet, joita on alkuvaiheessa hyödynnetty yliopiston sisäisessä ohjeistuksessa laajemman politiikan puuttuessa.

Avoimen oppimisen osalta laadittiin keväällä 2023 tiekartta Itä-Suomen yliopistoon. Siinä huomioitiin erityisesti oppimisen ja oppimateriaalien avoimuus sekä oppimisen avoimuuden suositukset, Digivision tavoitteet, saavutettavuus, EU:n tavoitteet sekä UNESCO:n suositukset avoimista oppimateriaaleista.

Laajemman politiikan työstäminen käynnistynyt

Tänä vuonna Itä-Suomen yliopistossa on käynnistynyt laajemman avoimen tieteen politiikan työstäminen. Aluksi keskusteltiin vain julkaisu- ja datapolitiikan päivittämisestä, mutta työn edetessä näytti selvältä, että täytyy laatia laajempi politiikkadokumentti, joka huomioi paremmin avoimen tieteen kokonaisuuden. Kirjoitustyön apuna on hyödynnetty kaikkia julkaistuja linjausdokumenteja, suosituksia, itsearvi-

ointityökalua ja seurantamallia laajasti. Erityisesti on huomioitu dokumenteissa esitetyt periaatteita, tavoitteita ja kirjauksia melko kattavasti ja pyritty muokkaamaan niitä Itä-Suomen yliopiston toimintaympäristöön.

TOMI ROSTI

Itä-Suomen yliopiston kirjasto

Turun yliopisto: Avoimuuden edistämässä omia painotuksia

Turun yliopiston tutkimusedellytysten sekä kirjaston asiantuntijat ovat olleet vahvasti mukana avoimen tieteen kehitystyössä. Kansallisen yhteistyön tuloksena syntyneisiin avoimen tieteen julistukseen, viiteen linjaukseen sekä yhteensä 21 kansalliseen suositukseen Turun yliopiston asiantuntijat ovat osallistuneet aktiivisesti sekä tuottajan että kommentoijan roolissa.

Avoimesta tieteestä onkin yleisesti hyvin lyhyessä ajassa tullut koko Turun yliopiston yliopistoyhteisöä hyödyttävä voimavara ja siksi avoin tiede ja vaikuttavuus on Turun yliopiston nykyisessä strategiassa 2021–2030 yksi keskeisistä läpileikkaavista teemoista. Turun yliopistossa AVOTT:n laatimia linjauksia ja kansallisia suosituksia on viety käytäntöön sitä mukaa kun yliopistossa on edistetty avoimen tieteen asioita strategisella tasolla. Haasteena tässä toimintamallissa on, että yliopiston omat kehittämisprosessit eivät aina toteudu samassa tahdissa, joissa uusia linjauksia ja suosituksia syntyy kansal-

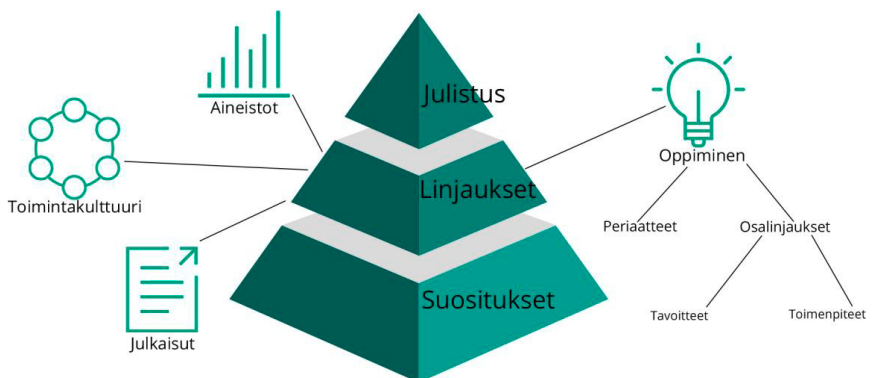
lisellä tasolla. Lisäksi yliopiston omassa avoimen tieteen kehittämisessä eivät välttämättä ole korostuneet samat teemat, joita juuri tietyllä hetkellä kansallisesti on edistetty.

Eri linjausten käytäntöön viemisessä vaihtelua

Toimintamallista johtuen kaikkia kansallisten linjausten ja suositusten tavoitteita – ks. kootusti esim. [avoimen toimintakulttuurin palveluiden itsearviointityökalu](#) – ei ole vielä toteutettu. Esimerkiksi avoimen oppimisen palvelujen rakentamisessa ollaan vielä alussa. Toisaalta osa tavoitteista on jo osa yliopistoyhteisön arjen käytäntöjä. Siten tutkimusaineistojen linkkaaren hallinnan, tutkimustulosten avoimen julkaisemisen sekä tutkimuksen vastuullista arviointia tukevien kriteerien, tietopohjan ja palvelujen toteutus on toteutettu, osin perus-, osin syventävällä tasolla. Erityisen hyvä asia Turun yliopiston toimintamallissa on se, että kansallisia linjauksia ja suosituksia on tarkasteltu perusteellisesti ja niissä olevia asioita on suhteutettu erilaisiin kansainvälisiin linjauksiin sekä yliopistossa tapahtuvaan toimintaan.

Turun yliopistossa on haluttu kehittää toimintaa omalla tavalla ja edistää myös sellaisia asioita, joita kansallisissa linjauksissa tai suosituksissa ei juuri tällä hetkellä painoteta. Esimerkiksi Turun yliopistossa avointa tiedettä on pyritty tuomaan lähemmäs tutkijoita muun muassa Avoimen tieteen kiihdyttämön sekä Open Science Community Turun (OSCT) avulla. Erityistä potentiaalia avoimen tieteen käytännön toteutuksen tukemisessa on OSCT-verkostolla, joka on Suomen ensimmäinen avoimen tieteen tutkijalähtöinen verkosto ja kuuluu International Network of Open Science & Scholarship (INOSC) yhteisöön.

Turun yliopiston toimintamalli mahdollistaa myös avoimeen tieteseen liittyvien toimintatapojen muuttamisen, kun asiat avoimen tieteen osalta kehittyvät joko kansallisesti tai kansainvälisesti. Esimerkiksi, jotta Turun yliopisto kykenee omaksumaan avoimen tieteen kehittäessä olevan kansallisen viitearkkitehtuurin olemme ensi vuoden alusta jatkamassa avoimen tieteen kehitystyötä uudella avoimen tieteen organisoitumisella, jonka tavoitteena on vahvistaa avoimen tieteen

AVOTT-koordinaatio työryhmineen on tuottanut avoimen tieteen julistuksen sekä useita linjauksia ja suosituksia. Kuva: TSV.

kehittämisen ja tukemisen resurssointia, tukea asiantuntijuuden kehittymistä sekä mahdollistaa yliopistoyhteisön sitoutumisen avoimen tieteen kehittämiseen ja kansallisten linjausten ja suositusten käytännön toteuttamiseen.

LAURA NIEMI ja JUKKA RANTASAARI
Turun yliopiston kirjasto

Helsingin yliopisto: Keskeistä muodostaa kokonaiskuva nykytilanteesta ja tarpeista

Helsingin yliopiston strategiassa [2021–2030](#) tieteen avoimuus muodostaa yhden neljästä strategisesta valinnasta eli koko strategian läpäisevästä periaatteesta, joka on tiivistetty muotoon ”*Avoimuus vahvistaa tiedettä ja yhteistyötä*”. Kun strategian toimeenpanoa suunnitellaan, keskeistä on muodostaa kokonaiskuva siitä, mikä on avoimen tieteen nykytilanne ja mitä tarvitaan. Kansallisten linjausten rooli on tällöin tuoda periaatteellista ja yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, mikä on tämänhetkinen tavoitetaso. Samalla yliopistossa joudutaan pohtimaan sitä, mitkä ovat keskeiset tavoitteet juuri Helsingin yliopiston näkökulmasta.

Kuluneen kahden vuoden aikana Helsingin yliopistossa on panostettu erityisesti avoimen tieteen johtamisen ja tutkimusaineistojen hallinnan kehittämiseen. Parhaillaan on käynnissä myös avoimen julkaisemisen periaatteiden päivitys sekä CoARA-suunnittelu, jossa tähdätään laajemmin vastuullisen tutkimuksen ja tutkijan arvioinnin ke-

hittämiseen. Helsingin yliopisto on sitoutunut vastuullisen tutkijanarvioinnin suosituksiin ja ottaa ne huomioon omassa kehitystyössään. Tieto sitoutumisesta sekä suositusten keskeiset periaatteet löytyvät [yliopiston ulkoisilta sivuilta](#). Yliopisto allekirjoitti 2022 eurooppalaisen CoARA-sitoumuksen tutkijan ja tutkimuksen arvioinnin uudistamisesta ja kansallinen suositus on keskeinen dokumentti meneillään olevassa CoARA-toimeenpanosuunnitelman laatimisessa.

Toimintakulttuurin muutos edellyttää hyvää dialogia eri tahojen kesken

Jotta erilaisten linjausten periaatteet muuttuisivat luontevaksi toimintakulttuuriksi tutkijoiden arjessa, tarvitaan johtamista monella eri tasolla sekä hyvää dialogia avointa tiedettä eri lähtökohdista toteuttavien tahojen kesken. Tähän tarkoitukseen yliopistossa laadittiin 2021 [ehdotus avoimen tieteen johtamismalliksi](#). Sen keskeisenä uudistuksena on yliopistotason ja paikallisen tason (tiedekunnat ja kampukset) johtamisen välisen työnjaon selkiyttäminen, sekä esitys yliopistotasoisesta avoimen tieteen koordinaatioryhmästä, jossa olisivat edustettuna sekä akateeminen henkilöstö että keskeiset avoimen tieteen palveluita tarjoavat yksiköt.

Avoimen tieteen koordinaatioryhmä aloitti toimintansa 2022, ja sen tehtäviin kuuluu avoimen tieteen yliopistotasoisten kehittämishankkeiden

koordinointi, yliopiston omien avoimen tieteen tavoitteiden määrittäminen sekä yhteistyö paikallisen tason kanssa.

Datapolitiikan ja avoimen julkaisemisen periaatteiden päivitystä

Vuonna 2021 yliopiston [tutkimusdatapolitiikka](#) päivitettiin, ja sen tärkeänä taustamateriaalina toimi samana vuonna julkaistu kansallinen tutkimusaineistojen ja -menetelmien linjaus, josta 2021 oli saatavilla yhteinen johdanto-osa sekä tutkimusaineistoja koskeva osuus. Datapolitiikan päivitykseen liittyvä tärkeä uudistus oli se, että toteuttamissuunnitelma sai aiempaa suuremman painoarvon. Vuonna 2022 määriteltiin yliopistotason toimenpiteet datapolitiikan toteuttamiseksi, ja vuonna 2023 toteuttamisen suunnittelua on jatkettu kampustasolla; tällöin on mahdollista käsitellä tutkimusda-

tapolitiikan tavoitteita tarkemmin eri tutkimusalojen näkökulmasta ja luoda erilaisia painotuksia.

Avoimen julkaisemisen periaatteet päivitetään 2023–2024. Päivityksen valmistelussa hyödynnetään sekä avoimien tutkimusjulkaisujen kansallista linjausta että avoimen toimintakulttuurin linjaukseen sisältyviä tavoitteita julkaisujen osalta.

Avoimen oppimisen parissa tehtävä työ keskittyy nykyisellään enimmäkseen opetusteknologian ja avoimien oppimisympäristöjen kehittämiseen, missä on saavutettu kansainvälistäkin menestystä. Avoimiin oppimateriaaleihin liittyvät palvelut ja linjaukset kuitenkin suurelta osin vielä yliopistosta puuttuvat. Tämä on kehitysvaiheessa oleva alue, jossa kansallisen linjauksen olemassaolo tulee eittämättä helpottamaan suunnittelutyötä. ❖

TIINA KÄKELÄ
Helsingin yliopisto

Kirjallisuutta:

Avointiede.fi (2023). Kotimaiset linjaukset. <https://avointiede.fi/fi/linjaukset-ja-aineistot/kotimaiset-linjaukset>

Kirjoittajat:

MIKA HOLOPAINEN
Helsingin yliopiston kirjasto
mika.holopainen@helsinki.fi

ARTO IKONEN
Jyväskylän yliopisto
Avoimen tiedon keskus
arto.ikonen@jyu.fi

TIINA KÄKELÄ
Helsingin yliopisto
tiina.kakela@helsinki.fi

LAURA NIEMI
Turun yliopiston kirjasto
laura.niemi@utu.fi

JUKKA RANTASAARI
Turun yliopiston kirjasto
jukka.rantasaari@utu.fi

TOMI ROSTI
Itä-Suomen yliopiston kirjasto
tomi.rosti@uef.fi

Katja Hilska-Keinänen ja Henri Pitkänen

JULKAISUSARJOJEN ARVIOINTI TOI UUTTA TIETOA JULKAISUJEN KÄYTÖSTÄ

Tutkimuslaitosten omat julkaisusarjat ovat keskeisiä tiedonvälittämisen kanavia ja samalla laitoksissa tehtävän työn vakaita todistajia. Julkaisusarjojen käyttäjäyleisöt ovat usein hyvin tunnistettuja, mutta vähemmälle selvitykselle on jäänyt se, miten nämä kohderyhmät käyttävät kyseisiä tietolähteitä ja minkälaisia toiveita heillä on niitä kohtaan. Suomen ympäristökeskus Sykessä toteutettu julkaisusarjojen arviointi pyrki tuomaan ymmärrystä tähän kysymykseen.

Suomen ympäristökeskuksessa toteutettiin julkaisusarjojen arviointi vuoden 2022 aikana. Arvioinnin tarkoituksena oli selvittää organisaation kolmen julkaisusarjan käyttöä, tarvetta ja tulevaisuutta. Julkaisusarjoja tarkasteltiin sekä määrällisesti että laadullisesti, minkä yhteydessä toteutettiin laaja haastattelukierros Syken sidosryhmien keskuudessa.

Illuusio siitä, että tutkimus-

organisaation huolella laadittuja, upeasti kuvitettuja ja taitettuja raportteja luettaisiin yhtä suurella paneutumisella kuin niiden laatijat ovat tekstejä tuottaneet, varisi ajatuksista nopeasti, kun pääsimme tutustumaan raporttien lukijakunnan tiedonkäytön maailmaan. Käytännössä kukaan kohderyhmien edustajista ei lue raportteja kannesta kanteen.

Laaja käyttäjäkunta

Sykessä on ollut kolme omaa julkaisusarjaa: *Suomen ympäristökeskuksen raportteja*, *Syken julkaisuja* ja *Syke Policy Brief - Näkökulmia ympäristöpolitiikkaan*.

Syken julkaisusarjojen keskeisiä käyttäjiä ovat ministeriöissä ja muissa valtion ja kuntien organisaatioissa toimivat asiantuntijat, jotka laativat niiden pohjalta mm. toimenpideohjelmia. Julkaisut liittyvät usein myös rahoittajille toteutettuihin hankkeisiin, jolloin raport-

Syken julkaisusarjoja voi lukea myös painettuna.

Kuva: Kai Widell / Syke.

ti toimii hankkeen loppuraporttina.

Muita tiedonkäyttäjii ovat mm. media, vihreän sektorin konsulttiyritykset sekä yhdistykset ja etujärjestöt. Konsulttiyritysten kohdalla korostuu myös julkaisuihin liittyvän datan, kuten taulukoiden ja laskelmien, käyttö. Esimerkiksi kirjastojen hiilijalanjäljen laskennassa on hyödynnetty Syken tuottamaa hiilijalanjälkilaskuria.

Tiedonkäyttäjät ovat kiireisiä ja heillä on useamman aihepiirin asioita jatkuvasti työpöydällään. Asioihin ei voida uppoutua, vaan tietoa tarvitaan mahdollisimman käytettävässä muodossa.

”Valitettavasti aika on niin rajallista, että aina ei ehdi niitä koko raportteja lukemaan.”

Täsmätietoa tiedonjanoon

Julkaisuista haetaan täsmätietoa ja niitä käytetään myös identifioimaan asian tuntijoita, jotka voisivat kertoa lisää aihepiiristä tai tulla paikan päälle esittelemään aihetta esimerkiksi maanomistajille suunnattuihin tilaisuuksiin. Julkaisuista haetaan avainkohtia Ctrl+F-toiminnolla ja tietoja copy-pastetaan omiin teksteihin.

Näin uskalletaan tehdä, koska – tiedonkäyttäjien mukaan – tietoon voidaan luottaa, sen tiedetään pohjautuvan huolelliseen tutkimus- ja selvitystyöhön ja sen alkulähteille voidaan palata. Julkaisujen käyttäjät luottavat siihen, että Syken raportit pohjautuvat tutkittuun tietoon ja varmistettuihin tuloksiin.

Mitä paremmin julkaisun ydinajatuksukset ja tutkimuksen tuloksena saadut toimenpidesuositukset saadaan esitettyä tiedon tarvitsijalle, sitä tyytyväisempi tiedonjanoinen ja kiireinen tiedonkäyttäjä on:

”Olisi vaikea kuvitella työtä ilman Syken raportteja.”

Kohtaavatko tietotuotteet ja tiedonkäyttötavat?

Tarkastelumme kohteena oli Suomen ympäristökeskuksen Syken julkaisusarjat, jotka laitetiin suurennuslasin alle kehittämisen ja karsintaehdotusten saamiseksi. Kierueemme tiedonkäyttäjien ja vertaisorganisaatioiden keskuudessa kattoi Syken sidosryhmiä, kuten ministeriöiden henkilöstöä, median edustajia ja benchmarkkaus-mielessä valtion tutkimuslaitoksia.

Haastateltavien rekrytointi oli vaivatonta ja heitä saatiin mukaan 60. Tiedonkäyttäjät ovat kiinnostuneita kertomaan tiedonkäyttötavoistaan ja vaikuttamaan siihen, miten tietotuotteiden tiedonvälityskykyä voitaisiin parantaa. Tiedontuottajat (THL, VTT ja VNTEAS) olivat samoin avoimia kertomaan omista julkaisukäytännöistään ja niihin liittyvistä valinnoista.

Haastatteluissa mielenkiintoisinta olikin tiedonkäyttäjien tiedonkäyttötapoihin tutustuminen ja keskusteluyhteyden saaminen organisaation julkaisujen käyttäjäryhmiin. Kirjasto- ja tietopalveluiden toiminnan yhdeksi tavoitteeksi mainitaan usein

emo-organisaation julkaisujen löydetävyys ja näkyvyyden varmistaminen. Tällöin käyttäjien tiedonkäytön tunteminen on välttämätöntä, jotta ymmärretään, millaisia tiedonpalasia etsijät haluavat löytää.

Tiedonkäyttäjät haluavat luoda ymmärrystä ja saada käsiinsä täsmätiedon ja parhaat asiantuntijat, nopeasti. Suomenkieliset, tutkittua tietoa kokoavat ja käsitteellistävät julkaisut koetaan arvokkaiksi:

”Tieteelliset artikkelit eivät ole yhtä tärkeä tiedonlähde, kuin Syken julkaisut.”

”Virkamiehet eivät ymmärrä kaikkea lukemaansa ja kuulemaansa. Tarvitaan substanssin selvittäjä kertomaan, mitä nämä luvut tarkoittavat. Miksi tämä on 5 eikä 3? Onko 5 paljon? Onko 8 jo liikaa?”

”Julkaisut ovat käteviä uusien käsitteiden tutuksi tuomisessa.”

”Henkilökohtaiset suhteet sykeliäisiin auttavat.”

Ydinviestit ja ymmärrystä tukevat materiaalit esiin

Selvityksen keskeisiä tuloksia olivat mm. raporteissa käyttöönotettu ”tämän raportin ydinviestit” -osio. Lisäksi yksi julkaisusarjoista päätettiin lopettaa sen vähäisen tarpeen vuoksi. Aloimme myös pohtia, miten saadaan sisältö esiin julkaisuista ja käyttäjille helposti omaksuttavassa muodossa. Kiinnostuksemme heräsi tekstuaalisten tuotteiden kognitiivisen saavutettavuuden edistämistä kohtaan. Ymmärsimme, että

julkaisujen rikastaminen ja tarjolle asetaminen on tärkeää. Lisämateriaalien liittäminen ja linkkaaminen julkaisun yhteyteen koettiin tehokkaaksi tavaksi mahdollistaa tiedon jatkokäyttö.

Maailman muutos heijastuu siihen, miten materiaalia voidaan ja halutaan hyödyntää. Kaiken ei tarvitse enää olla pelkässä tekstimuodossa – visuaalisuus, powerpointit, jopa videotiivistelmät tutkimuksesta olivat innokkaimpien visionäärien toiveissa. Jatkossa Syken julkaisuarkistoon ollaan tallentamassa myös mm. podcasteja ja muita perinteisistä paperijulkaisuista poikkeavaa materiaalia.

Useissa julkaisuarkistoissa ja tiedonhakupöytäjärjestelmissä on käytössä suositusalgoritmi, joka palvelee nykytiedonkäyttäjän tiedonkäytön tapoja – kuten Netflix tai Amazon. Tällaisia ei ole vielä toteutettu valtionhallinnon julkaisuarkistoihin. Lisäksi tekoälyn hyödyntäminen julkaisujen analysoinnissa ja synteeseissä on mielenkiintoinen kehittämisuunta, johon aiomme tulevaisuudessa tutustua.

Opimme myös, että koko tutkimus- tai selvityshanke, ei pelkkä loppu-tuotteena oleva julkaisu, on miellittävä viestintä- ja vuorovaikutusprosessina.

Tutkimustiedon rooli tiedonkäyttäjien tietoympäristössä

Kiinnostavaa julkaisusarjojen arviointiin liittyvässä tarkastelussa olikin erityisesti se, miten nopeasti keskustelu siirtyi – haastattelurungosta huolimatta

Julkaisemisen tuki Sykessä

- Sykessä julkaisuutoimintaa ohjaa toimitusneuvosto ja teemoittain nimetyt erikoistoimittajat tukevat julkaisusarjojen kirjoittajia. Julkaisu taittaa visuaalinen suunnittelija ja ne tallennetaan pitkäaikaisäilytykseen Helda-julkaisuarkistoon.
- Uusista julkaisuista tiedotetaan sähköpostitiedotteilla ja viestinnän organisoimalla some-viestinnällä.
- Helda-julkaisuarkistosta julkaisujen metatiedot siirtyvät Finna-portaaliin, johon on tuotettu myös tutkimukseen perustuvan tiedon nostoja eri teemoista.
- Syken julkaisusarjat ovat löydettävissä myös tiedejatutkimus.fi-portaalista. Syken julkaisusarjoista vain Policy Briefejä painetaan ja jaelaan merkittävässä määrin.
- Syken raportteja julkaistaan vuosittain noin 50 ja Policy Brief -julkaisuja 1-3, joista tuotetaan myös kieliversiot ruotsiksi ja englanniksi.
- Syken vuosittain tuottamien julkaisujen kokonaismäärä on noin 700 erityyppistä julkaisua tieteellisissä ja ammatillisissa julkaisukanavissa.

– nimenomaan tiedonkäyttötapoihin, ei niinkään yksittäisiin tietotuotteisiin, kuten Syken julkaisusarjoihin.

Mielenkiintoisina jatkotoimenpiteinä voitaisiin esimerkiksi hahmotella tiedonkäyttäjien koko tiedonkäytön ympäristö, joka sisältää kaikki ammatillisissa kontekstissa käytettävät tiedonlähteet sosiaalisen median kanavista

määrämuotoisiin raportteihin ja tilastoihin, asiantuntijatapaamisiin ja satunnaisiin kohtaamisiin. Tällaisella tiedonkäytön kokonaisuuden kuvauksella saataisiin analysoitua eri toimijoiden merkitys tiedonkäytössä, havaittua kipukohtia ja edistettyä tutkimukseen pohjautuvan tiedon käyttöä työkontekstissa. ✦

Kirjallisuutta:

LYYTIMÄKI, J. (2020). Löytääkö tieto käyttäjänsä? Tutkimuslaitoksen julkaisemat raportit tiedeviestinnän välineenä. *Informaatiotutkimus*, 39(2–3), 22–33.
<https://doi.org/10.23978/inf.98302>

PITKÄNEN, H. (2023). Tutkimuslaitosten julkaisusarjojen käyttö ja merkitys. Informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
[Julkaisematon; julkaistaan alkuvuodesta 2024.]

Kirjoittajat:

KATJA HILSKA-KEINÄNEN
Suomen ympäristökeskus
Avoin tiede -ryhmä
katja.hilska-keinanen@syke.fi

HENRI PITKÄNEN
Suomen ympäristökeskus
Avoin tiede -ryhmä
henri.pitkanen@syke.fi

Kuvailutyöllä parempi maailma - kuvailun merkityksestä ja mahdollisuuksista

Vuosi kuvailutyötä ja pää täynnä kysymyksiä. Miten tästä on saatu näin monimutkaista? Miten ikinä oppia RDA-standardin säännöt? Miksi todentavaa järjestelmää vielääkään ei ole? Entä mitä tekee tekoäly? Kuvailutyö on globaalisti merkityksellistä. Kyse on sisällöistä, tiedon tasa-arvosta - jopa demokratiasta. Tavoitteista ei kuitenkaan juuri puhuta. Ymmärrys avoimen kokoelmadatan merkityksestä, huoli kuvailutyön asemasta ja kuvailuasiantuntijoiden osaamisesta sai minut pohtimaan kuvailutyötä vähän enemmän. Kirjoituksen näkökulma painottuu tieteelliseen kirjastoon.

Kuvailutyö on kehittynyt paljon. Tietotekniikka on järkiperaistunut, poistanut päällekkäisyyksiä ja tarjonnut mahdollisuuksia, ja tehnyt kuvailutyöstä helpolta näyttävää toimintaa. Mutta vaikka teknisesti työ on järkiperaistunut, sisällöllisesti kuvailutyö on monimutkaistunut.

Poimintakuvailu on jäävuoren huippu. Se jättää pimentoon kokonaisen ekosysteemin osaamista. Ekosysteemin, jota ei kokonaisuutena tunnu johtavan kukaan ja jossa meneillään on hyvin pitkä siirtymäaika.

”Kuvailutyötä ei tulevaisuudessa enää tarvita”, on lausahdus, jonka turhan usein kuulee. Kuvailutiedot eivät ”tule netistä”. Joku kuvailutiedot aina tekee, ja sen jonkun, myös poimijoiden, on ymmärrettävä varsin suuri sisällöllinen ja tekninen kokonaisuus.

Järjestelmässä on kehitettävää ja selkeitä säästökohteita. Kuvailutyö muuttuu uuden tietomallin myötä, samalla

myös kuvailijoiden määrä. Kuvailutiedon sisällöllistä vaativuutta ne eivät kuitenkaan poista.

Mutta miten taata osaaminen ajassa, missä pitkä siirtymäaika hämärtää tavoitteet, kuvailutyö nähdään kulueränä eikä omaa työtä osaa enää itsekään sanallistaa? Tätä halusin tutkia ja samalla herättää keskustelua kuvailutyön merkityksestä.

Kaikkien työstä harvojen asiantuntijuudeksi

Yleisten kirjastojen neuvoston Metatietoryhmän vuonna 2021 toteuttaman kyselyn perusteella kuvailutyöhön käytettävä aika on vähentynyt ja työ pirstaloitunut. Monille kuvailutyö on vain pieni osa tehtäväkuvaa, mikä vaikuttaa osaamiseen ja rutiinin muodostumiseen. (Kirjastoaineistojen kuvailu yleisissä kirjastoissa 2021).

Myös Nuorten kirjastolaisten ammattikuva-kyselytutkimuksen mukaan

vain pienelle osalle kirjaston henkilökuntaa - 31 vastaajaa 207:sta - kuuluu enää kuvailu ja metadatatyö (Laine 2023). Työtä on siirretty suurempiin yksiköihin, jolloin muiden rooliksi jää valmiiden tietueiden poiminta ja mahdollinen täydentäminen (ks. myös MacLennan & Walicka 2020).

Tieteellisissä kirjastoissa painopiste on eri. Organisaation oman julkaisu- tuotannon tai muun aseman vuoksi ns. primaariluettelointia tehdään niissä enemmän.

Lisäksi kuvailtavien aineistojen määrät ja ylläpidettävä data ovat dramaattisesti kasvaneet ja asiakkaiden tarpeet, odotukset ja tiedonhauntavat muuttuneet.

Vaativa RDA-standardi

RDA (Resource Description and Access) -standardi on vuonna 2016 käyttöön otettu standardi, joka pyrkii vastaamaan nimenomaan käyttäjien muuttuneisiin tarpeisiin. Kuvailu tulisi aina tehdä niin, että käyttäjän mahdollinen hakutapa, olipa näkökulma mikä tahansa, on huomioitu.

RDA-standardi on vaativa. Dataa kerätään merkittävästi enemmän kuin ennen ja se tulisi olla monin osin auktorisoitua, linkitettyä ja/tai terminologisesti määrämuotoista. Vastuuta lisää se, että RDA jättää useita tietoja kuvailijan itsensä harkittaviksi. RDA edellyttääkin sekä laajaa sisällöllistä ja teknistä perehtyneisyyttä että terävää havainnointia ja viitseliäisyyttä.

Asiaa eivät helpota tietokantojen historialliset kerrostumat eikä se, että RDA:n teoreettinen tausta koetaan hankalaksi. Paljon onkin eroja siinä, miten RDA-kuvailuun suhtaudutaan, miten tulkitaan ja mitä osataan (MacLennan & Walicka 2020).

Selvää on, että koettu sekavuus heikentää metatiedon laatua. Samalla se vaikuttaa myös kuvailijoiden kokemukseen omasta ammatillisesta osaamisestaan, ammatilliseen identiteettiin ja työhyvinvointiin. Vaativan kuvailun valintoja ei osata ehkä tehdä, uskalleta muuttaa tai sen merkitystä isossa kuvassa ei nähdä.

MacLennan ja Walicka (2021) korostavatkin, että vain riittävän koulutuksen ja selkeiden tavoitteiden avulla turvataan, että kuvailijat ymmärtävät RDA:n merkityksen, oppivat luottamaan osaamiseensa ja sitoutuvat tavoitteisiin. Eivätkä vain kuvailijat, vaan myös johtajat.

Tarve koulutukseen nousi esiin myös Kuvailun tiedotuspäivä -seminaarissa 30. 5. 2023. Siellä esiteltiin IFLAn Cataloguing-jaoston tekemä selvitys kuvailukoulutuksen kansainvälisestä tilasta ja yleisten kirjastojen AKE-kehitys sekä AMK-sektori, jot-

Kuva: Freepik

ka omissa osaajaverkostoissaan pyrkivät turvaamaan osaamista (Kuvailun tiedotuspäivä 2023).

Kuvailuopetus kirjastoalan koulutuksissa

Kirjastoammatillista opetusta annetaan Suomessa kolmella eri tasolla: ammattiopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Koulutusohjelmien sisällöt perustuvat Opetushallituksen eri oppilaitoksille asettamiin tavoitteisiin ollen eri kohderyhmille suunnattu ja erilaisin menetelmin toteutettu.

Ammattiopistoissa pääpaino on työssäoppimisella ja varsinaista opiskelua oppilaitoksissa on vähän (n. 20–25 päivää). Korkeakoulusektorilla opetus on teoreettisempaa ja tähtää laajempien kokonaisuuksien käsitteelliseen ymmärtämiseen.

Kirjastoalan koulutuksen on eletävä ajassaan ja tuotettava taitoja, joita kehityksen mukaisessa kirjastotyössä tarvitaan. Ns. perinteisten töiden osuus on vähentynyt ja uusina tavoitteina tilalle ovat tulleet mm. digiosaaminen, viestintä ja markkinointi (Laine 2023). Osana omaa kiinnostustani, ja huoltakin, kysyin alan oppilaitoksilta, miten kuvailuosaaminen opetussuunnitelmissa näkyy.

Tein tästä teemasta epätieteellisen ja vapaamuotoisen kyselyn. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Kuuluuko opetussuunnitelmaan (RDA-standardin) mukainen kuvailukoulutus? Jos, niin minkä laajuinen? Miten toteutetaan? (harjoitustehtävät vai käytännön työn kautta)

2. Miten opiskelijat suhtautuvat kuvailukoulutukseen / kuvailutyöhön yleensä?
3. Entä opettajan näkemys? Kuinka tarpeellista RDA:n syvällinen tuntemus on? Miten taata riittävä osaaminen?
4. Mikä on tekoälyn (esim. ChatGPT) rooli kuvailutyössä tulevaisuudessa? Onko sitä?
5. Muuta?

Kuvailukoulutus opetussuunnitelmissa

Sain edellä oleviin kysymyksiin vastaukset lähes kaikilta oppilaitoksilta – kiitos kaikille vastaajille! Esittelen tässä yhteenvetoa vastauksista.

Kuvailukoulutus oli kaikissa oppilaitoksissa vähentynyt. Se kuuluu yleensä osana vain yhtä kurssia (5 op), joka sekin on useimmiten vapaaehtoinen, jolloin kaikki opiskelijat eivät sitä ota. Eivätkä nekään, jotka ottavat, välttämättä pääse kuvailutyötä käytännön tasolla tekemään. Etenkin ammattiopistoissa, missä pääpaino on työssäoppimisella, mutta harjoittelupaikka usein yleinen kirjasto, kuvailua ei välttämättä pääse edes tekemään.

Amk- ja yo-tason oppilaitoksissa käytännön kuvailuharjoitus sen sijaan oli varsin monella mukana. RDA-standardi saatettiin käydä läpi ja tehdä ehkä pienimuotoinen harjoitus, myös asiasanoista. Korostus kuitenkin niin, että pääpaino amk- ja yo-tason opetuksessa on teoreettinen ja tavoitteena ymmärtää tiedot laajasti, jolloin yksittäisen standardin läpikäyminen ei ole tarkoituksenmukaista.

Linjaukset mukailevat kansainvä-

listä linjaa. IFLAn selvityksen mukaan vain 47 yliopistoa (125 yliopistosta; 31 maata) tarjosi kuvailuun ja metatietoihin liittyvän kurssin. 40 yliopistoa (125:sta; 31 maata) ei tarjonnut kuvailuun tai metatietoihin liittyvää kurssia ollenkaan. (Ks. Seppälä 2023).

Opiskelijoiden suhtautuminen: aina joku ”hurahtaa”

Kurssien vetäjiltä saadun tiedon mukaan kaikki opiskelijat pitivät kuvailutaitoa ja kuvailun lukutaitoa tärkeänä onnistuneen tiedonhankinnan ymmärtämisen kannalta. Kun tietää, mitä tallennetusta datasta voi tai ei voi löytyä, mihin haku kohdistuu ja missä se on tuotettu, osaa tiedonhaun rakentaa paremmin ja tulokset analysoida kriittisemmin.

Toiveikkuutta herättää myös tieto, että opiskelijat ovat kyllä yleisesti kiinnostuneita kuvailusta ja siitä keskustellaan paljon. Lisäksi jokaiselta kurssilta löytyy kuulema aina muutama, joka suorastaan ”hurahtaa” kuvailutyöhön.

Opettajan näkemys: tietuelukutaito + algoritminen lukutaito

Samoin kuin opiskelijat, myös opettajat painottivat kykyä analysoida tietueen sisältöä ehdottoman tarpeellisena jokaiselle tietopalvelualalla olevalle.

Eikä näkyvän metadatan analysointi enää edes riitä. Erityisesti yliopistosektorilla painotettiin tarvetta algoritmisen lukutaidon tärkeydestä.

Kuvailutyötä itse aiemmin tehneet opettajat suhtautuivat kuvailutyöhön myös luonnollisesti hieman eri tulo-

kulmasta kuin kollegat, joiden käytännön kuvailutyöstä on kauan tai jotka eivät ole sitä lainkaan tehneet. Ottaen myös huomioon opetustavoitteiden valtavan määrän suhteessa resursseihin, itsestään selvää on, ettei kaikkeen ole mahdollisuutta syvällisesti perehtyä. Ymmärrystä datan rakentumisesta kuitenkin korostettiin ehdottoman tärkeänä asiana ja opettajien ajatuksia rohkaiseva kuulla.

Joissakin oppilaitoksissa harjoitustöiden tekemiseen oli lisäksi palkattu joku kuvailutyötä käytännön tasolla tekevä, esim. joku kirjaston henkilökuntaan kuuluva. Myös ulkopuolisia luennoitsijoita saatettiin käyttää.

Tekoölyn vaikutukset

Tekoöly on aiheena vielä niin uusi, että harva vastaaja osasi sanoa sen varsinaisista vaikutuksista kuvailutyöhön tulevaisuudessa. Esimerkiksi ChatGPT:n, joka toki on vain yksi AI-työkalu, toimintaan ei vielä oltu ehditty tutustua. Automaattinen sisällönkuvailu Annif oli useimmille tuttu, mutta tarkempaa kuvaa siitä, miten tekoöly vaikuttaa kuvailutyöhön laajemmin, ei osattu sanoa.

Vain yksi vastaajista oli selkeästi mieltä, että kuvailutyö siirtyy tulevaisuudessa suurelta osin tekoölyn hoidettavaksi. Vastaaja piti todennäköisenä, että kuvailu siirtyy kokonaisuudessaan, ei vain kirjastoissa vaan tietoverkoissa kokonaisuudessaan, tekoölyn hoidettavaksi. Lisäksi vastaaja painotti, että algoritmisen luokittelun ymmärtäminen ja valmiudet algoritmien kriittiseen analyysiin ovat, etenkin yliopistokoulu-

tuksessa, keskeinen ja tavoiteltava asia.

Ja kyllä, varmasti tekoöly tulee kirjastoihin. Sovelluskirjo on laaja, mutta kuten Baileyn ”*Artificial Intelligence and Libraries Bibliography*” -bibliografian artikkeleista selviää, pääosin myönteinen. Tekoölyn katsotaan tuovan kirjastoalalle uutta, mutta lähinnä laajentaen ja/tai helpottaen jo olemassa olevia palveluita, ei niinkään korvaamaan niitä.

Eli kuten oman taloni IT-henkilö korostaa: tekoöly tulisi nähdä tukiälynä, ei pelon aiheuttajana.

Kuvailijat paljon vartijoina

Osallistuin marraskuussa 2022 online-tapahtumana pidettyyn kansainväliseen *Semantic Web in Libraries* (SWIB22) -tapahtumaan, jossa jo avauspuheenvuoro teki vaikutuksen: kerättävällä kuvailutiedolla todellakin on merkitystä.

Keynote-puheenvuoro käsitteli tiedon valtasuhdetta. Kulttuuriperinnön valtasuhteista on puhuttu jo pitkään, mutta vähemmän on kiinnitetty huomiota valtasuhteisiin datakäytännöissä, joita niitä SWIB22-avauspuheenvuoro nyt siis käsitteli.

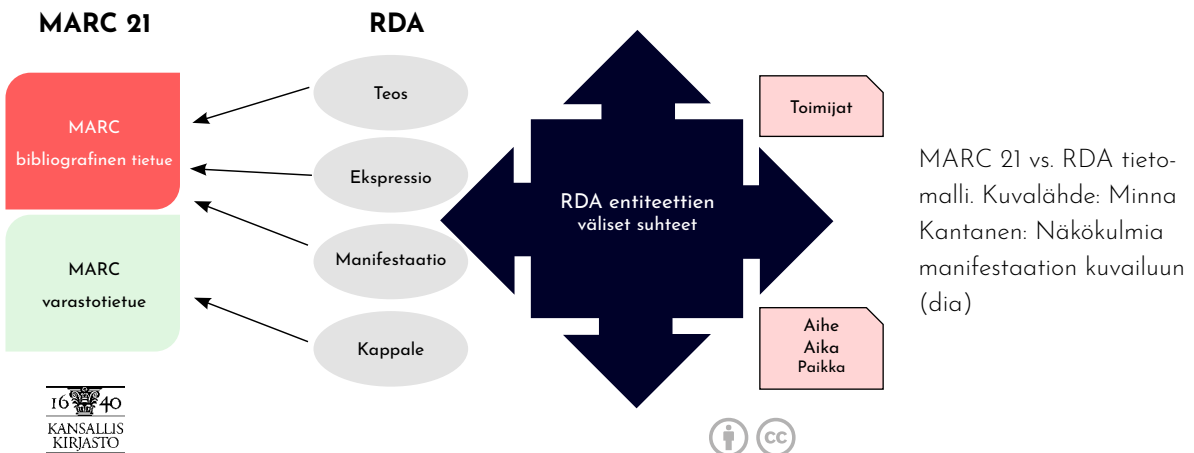
Stacy Allison-Cass, Kanadan alkuperäiskansoihin kuuluva tutkija korosti

keynote-puheessaan, että tiedoilla luodaan todellisuutta. Tietueisiin merkitty data ja etenkin linkitetyt suhteet (myös asiasanat) joko purkavat tai ylläpitävät erilaisia valtasuhteita.

Allison-Cass nosti esiin tapauksen, missä julkaisun tietoihin virheellisesti linkitetty alkuperäiskansan emomaa, virheellisen linkityksen vuoksi, vahvisti kolonialismin valtasuhteita sen sijaan, että alue olisi linkitetty oikein eli maahan, johon se todellisuudessa kuului. Tällaiset valtasuhteet tulisi ymmärtää ja kirjastoissa tulisi kiinnittää huomiota käytössä oleviin standardeihin, nimeämisiin ja termeihin. Myös kokoelmien omistussuhteet ja esim. alkuperäiskansojen oikeudet tulisi tiedostaa ja konkreettisesti toimia niin, että asiat myös tuotetun datan kautta huomioidaan.

Avoimen kirjastodatan tavoitteenä on tiedon oikeudenmukaisempi ja eettisempi tulevaisuus, ja vastuu siitä, että data on oikein, on kuvailijoilla, Allison-Cass painotti. Tämä on valtava tavoite ”tavalliselle” kuvailijalle.

Muut kuunteleman esitykset käsittelevätkin sitten keinoja, miten automatiikan avulla, tavalla tai toisella, rikastetaan tai korjataan jo olemassa olevia metatietoja. Kirjastoilta on

totuttu odottamaan laadukasta työtä, mutta aina näin ei ole. Esimerkiksi auktorisoituja tietoja ei aina osata käyttää. Ja jos virheitä esiintyy datassa, ongelmia ilmenee muualla, mukaan lukien konversiot (SWIB22; ks. myös Bibframe Workshop in Europe 2023).

Tavoitteet esiin! Avoin linkitetty kokoelmadata + Semanttinen web

Tavoitteet, avoin linkitetty kokoelmadata ja semanttinen web, ovatkin asioita, jotka kuvailutyössä tulisi nostaa esiin, mutta joista kuvailutyön yhteydessä vähän puhutaan. Koska sitä nykymuotoinen kuvailutyö on, avoimen linkitetyn tiedon ja semanttisuuden mahdollistamista.

Kuvailutyö on auktorisoitujen tietojen laajaa hyödyntämistä, tiedon yksilöimistä ja linkittämistä, kontekstin ja tiedonlähteen kertomista. Tuloksena on sekä ihmis- että koneluettava ja muun tuotetun datan kanssa yhteentoimiva verkosto.

Tavoite on sama kuin julkaisutiedon tai tutkimusaineistojen metadatatyössä: laadukas, avoin ja järjestelmäriippumaton linkittyvä data, ja samalla tiedon näkyvyyden ja vaikuttavuuden lisääminen. Tavoitteet tulisi kirkastaa ja viestiä niistä, sekä kuvailijoiden itsensä keskuudessa että ennen kaikkea kirjaston johtajien tasolla.

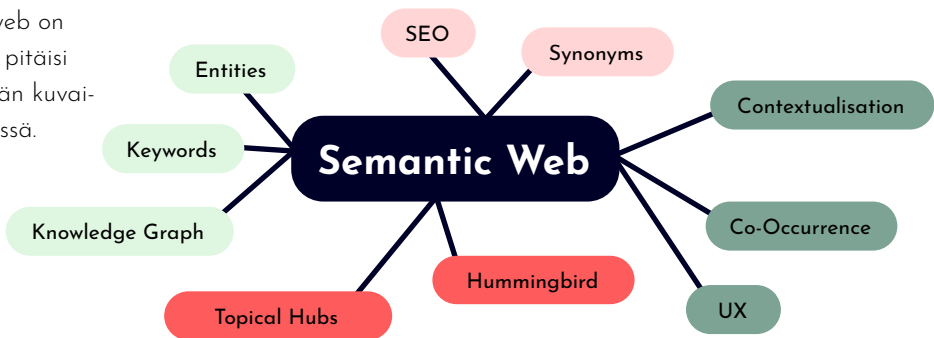
Big picture -johtajat asiantuntijuutta rekrytoimassa

Realiteetti on, että kuvailijoita tarvitaan tulevaisuudessa vähemmän. Ja että tekniikka, myös tekoöly, auttaa tulevaisuudessa. Osaaminen kuitenkin polarisoituu. Tietuelukutaitoa, myös algoritmista, tarvitsevat kaikki, mutta jäljelle jääviltä kuvailijoilta vaaditaan entistä laajempaa systeemistä ymmärrystä läpi koko prosessin.

Tärkeää onkin tunnistaa ja tunnustaa tämä osaaminen, ja sanallistaa se niin, että oikeat ihmiset saadaan oikeille paikoille. Kirjastoilla on kuitenkin vaikeuksia sanoittaa kuvailutyössä tarvittavaa osaamista. Kuvailutyön vaatimuksia ei tunneta eikä ilmoituksissa osata kertoa, mikä näkyy vaikeutena rekrytoida oikeanlaisia henkilöitä. Esimiesten etääntyminen näkyy usein myös rekrytoitavien palkkauksessa ja nimikkeissä, mikä osaltaan vaikeuttaa sopivien henkilöiden löytymistä. (mm. Park & Lu 2009; MacLennan & Walicks, 2019).

Tutkijat peräänkuuluttavatkin ”big picture” -ajattelua eli kykyä seurata aikaa ja kehittää kirjastoja kokonaisuutena. Ja kyllä, ajassa missä oppikirjoja kirjoitetaan osassa maita uudelleen, on avoimelle kokoelmadatalle ja kuvailuosaamiselle todellakin tarvetta. ♦

Semanttinen web on yksi asia, josta pitäisi puhua enemmän kuvailutyön yhteydessä.

Lähteet

- ALLISON-CASS, STACY (2022). Libraries, linked data, and decolonization (keynote). SWIB22 : 14th Semantic Web in Libraries -konferenssi [Elektroninen aineisto; viitattu 21. 9. 2023] <https://swib.org/swib22/slides/Allison%20SWIB22%20Keynote-1.pdf>
- BAILEY JR, CHARLES W. (2023). Artificial Intelligence and Libraries Bibliography. Houston: Digital Scholarship, 2023. [Elektroninen aineisto; viitattu 21. 9. 2023] <https://digital-scholarship.org/ai/ai-libraries.htm>
- Bibframe Workshop in Europe 2023 -konferenssi, [Elektroninen aineisto; viitattu 22. 9. 2023], https://www.bfwe.eu/brussels_2023
- Kirjastoaineistojen kuvailu yleisissä kirjastoissa : kyselyn tulosten raportointi (2021). Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN), Metatietoryhmä. [Elektroninen aineisto; viitattu 11. 7. 2023] https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/ykn_metatietoryhma_kyselytulokset2021.pdf
- KIVIRINTA, M. & KLINGA-HYÖTY, E. (2022). Metatieto-osaaminen haasteena ammattikorkeakoulukirjastoille: amk-metatietoasiantuntijakyselyn tuloksia. Kreodi 3/2022. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022092860372>
- Kuvailun tiedotuspäivä 30. 5. 2023. [Elektroninen aineisto; viitattu 22. 9. 2023] <https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=283476812>
- LAINEN, AIJA (2023). Nuorten kirjastolaisten ammattikuva : kyselytutkimuksen tulokset. Kirjastokaista. Verkkoaineisto. [Video, viitattu 11. 7. 2023]. <https://vimeo.com/821236169>
- MACLENNAN, A., & WALICKA, A. (2020). An investigation into cataloguers' experiences with RDA. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(2), 464–475. <https://doi.org/10.1177/0961000618820655>
- Opetushallitus / Tutkintojen perusteet 2023. Verkkoaineisto. [Elektroninen aineisto, viitattu 11. 7. 2023] <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tutkintojen-perusteet>
- SWIB22 : 14th Semantic Web in Libraries -konferenssi : esitykset [Elektroninen aineisto; viitattu 21. 9. 2023], <https://swib.org/swib22/>

Kirjoittaja:

MARJA-LEENA HARJUNIEMI
Jyväskylän yliopisto
Avoimen tiedon keskus
mharjuni@jyu.fi

Tuija Siimes

Työväenliikkeen kirjasto - tietoa työstä ja yhteiskunnasta

Työväenliikkeen kirjasto on monitieteinen työväentutkimuksen erikoiskirjasto ja työväenperinteen valtakunnallinen tallentaja yhdessä muiden muistiorganisaatioiden kanssa. Kirjasto kuuluu Helka-kirjastojen yhteenliittymään ja tuottaa aineistoa kansallisiin tiedonhakujärjestelmiin. Edistämme avointa tiedettä ja tutkitun tiedon käyttöä yhteiskunnassa. Kaikille avoin kirjastomme tarjoaa myös osallistavan kohtaamispaikan. Artikkelissa esitellään Työväenliikkeen kirjaston palveluita ja tulevaisuuden näkymiä.

Työväenliikkeen kirjastoa ylläpitää Työväenperinne ry, johon kuuluu 36 jäsenjärjestöä. Nämä ovat työväen järjestöjä ja sivistysliittoja sekä muita työväen perinnelaitoksia ja säätiöitä.

Työväenliikkeen kirjasto, Työväen Arkisto, Kansan Arkisto ja Työväen-museo Werstas muodostavat valtakunnallisten työväenperinnelaitosten kolmijalan, jossa kirjasto vastaa julkaisuiden, arkistot arkistoaineiston ja museo esineellisen ja aineellisen perinteen tallennuksesta.

Tehtävänä työväenperinteen tallennus julkaisujen osalta

Työväenliikkeen kirjasto aloitti toimintansa 8. 3. 1987 Helsingin työväentalon naapurissa Paasivuorenkadulla.

Kirjasto muutti Sörnäisten rantatielle vuonna 2010. Perustamisen yhteydessä kirjastoon siirtyivät Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston kirjastot. Nämä kirjastot muodostivat kirjaston vanhan kokoelman, jota oli alettu kerätä jo 1900-luvun alussa.

Työväen sivistystyö olikin jo työväenliikkeen alkuaikoina tärkeää. Aiemmin työväen yhdistykset, ammattiliitot, keskusjärjestöt, sivistysliitot ja opistot ylläpitivät opintokerhojen kirjastoja, siirtokirjastoja ja lainakirjastoja. Monien niiden kirjastokokoelmia on sittemmin siirretty Työväenliikkeen kirjastoon. Lahjoituksia tarjotaan jatkuvasti, mutta usein vanha työväenliikettä käsittelevä aineisto on jo kattavasti kokoelmissamme. Kirjastoon hankitaan aktiivisesti uutuusaineistoja

erityisesti yhteiskuntatieteiden aloilta.

Kirjastolla on noin 150 000 niteen kokoelmat, jotka on sijoitettu noin 800 m²:n tiloihin Sörnäisten rantatiellä. Samassa rakennuksessa toimivat Työväen Arkisto, Musiikkiarkisto ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti KAVI vielä vuoden loppupuolelle asti. Läheltä löytyy toinenkin Helka-yhteenliittymän kirjasto, Baltia-kirjasto.

Työväenliikkeen kirjasto liittyi Helsingin yliopiston kirjaston Helka-tietokantaan vuonna 2001 ja alkoi tallentaa digitaalisia aineistoja Helda-julkaisuarkeeseen vuonna 2014. Työväenliikkeen kirjasto tuottaa Alma-kirjastojärjestelmälustan kautta laadukasta metadataa kansalliseen Melinda-yhteisluetteloon ja Finna-tiedonhakuportaaliin. Vuonna 2022 valtaosa kirjaston Helda-aineistoista alettiin haravoida myös Finnaan. Vuonna 2023 aloimme koota Helkan open access -kokoelmiimme elektronisessa muodossa julkaistuja työtä ja työelämän kehittämistä koskevia uutisjulkaisuja ja muodostimme oman elektronisen kokoelman myös työväentutkimuksen uusille väitöskirjoille ja muille suomalaisen työväentutkimuksen bibliografiaan kuuluville sähköisille julkaisuille.

Tutkimuksen ja tieteen edistäminen

Kirjaston aineistot palvelevat monitieteistä työväentutkimusta. Työväentutkimus-termillä kuvataan laajasti erilaisia tutkimuksia ja tutkimussuuntauksia, jotka käsittelevät työväestöä.

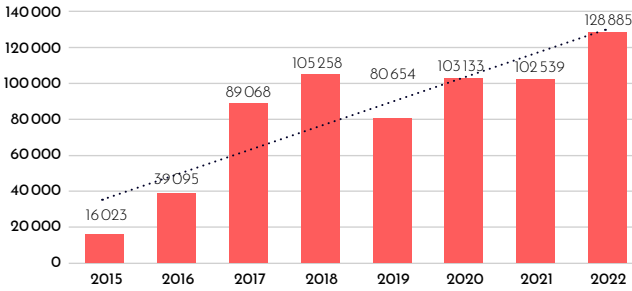
Termi yhdistetään tutkimukseen, joka kiinnittää huomiota esimerkiksi työväestön poliittiseen järjestäytymiseen, suhteeseen työhön sekä muihin työelämän osapuoliin, vapaa-ajan toimintaan, perhe-elämään, kulttuuriin ja maailmankatsomukseen. Sen lisäksi, että työväentutkimus voi käsitellä yksittäisiä työväestön jäseniä, se käsittelee heihin vaikuttavia yhteiskunnallisia rakenteita ja prosesseja.

Kokoelmien keskeisiä aihealueita ovat:

- työväenliike, ay-liike, kansainvälinen työväenliike
- työväenkulttuuri (näyttämötoiminta, musiikki, urheilu, sivistystyö, lehdistö ja kaunokirjallisuus)
- työelämän suhteet, työsuojelu, työoikeus, työttömyys, köyhyys
- ideologiat, filosofia, talousteoriat
- poliittinen historia, sosiaalishistoria, taloushistoria
- teollisuushistoria, osuustoiminta
- paikallishistoria, henkilöhistoria, mikrohistoria
- politiikan tutkimus, demokratia, kansanliikkeet
- sosiologia ja sosiaalipolitiikka, yhteiskunnan rakenne ja muutokset
- sukupuolentutkimus, vähemmistöryhmät, osakulttuurit
- kasvatustieteet ja koulutus

Hankimme uutuuksina niin tieteellisiä tutkimuksia kuin ajankohtaisia tietokirjoja yhteiskunnallisista kysymyksistä sekä työväenkirjallisuutta. Lehtikokoelmamme tuovat asiakkaiden luettavaksi ay-liikkeen omia lehtiä sekä monia muita kotimaisia ja kansainvälisiä jatkuvia julkaisuja. Olemme edis-

Helda-lataukset (per vuosi) 2015-2022

E-aineistojen käytön kasvu Heldassa.

täneet myös vanhojen työväenlehtien digitointia Kansalliskirjastossa. Kokoelmiin sisältyy lisäksi työväen musiikkiaineistoja ja elokuvia.

Työväenliikkeen kirjastossa toimittaan Työväentutkimus Vuosikirjaa. Vuosittain kootaan työväentutkimusraati, joka valitsee Vuoden työväentutkimuksen. Työväentutkimuksen aloilta kootaan vuosittain bibliografiaa alan suomalaisista tutkimusjulkaisuista, opinnäytteistä ja väitöskirjoista.

Kirjaston henkilökunta seuraa kansainvälistä työväentutkimusta ja osallistuu esimerkiksi työväenhistorian pohjoismaisiin konferensseihin ja työväenperinnelaitosten yhteistyöhön.

Kirjastossa työskentelee neljä vaki-

naista kirjastotyöntekijää: kirjastonjohtaja, kirjastonhoitaja, tietoasiantuntija ja kirjastovirkailija sekä lisäksi siivooja tuntitöissä. Lisäksi apurahoilla voidaan palkata määräaikaista projektityöntekijöitä osa-aikaisesti, jos siihen on varaa.

Asiakaskunta on heterogeenistä

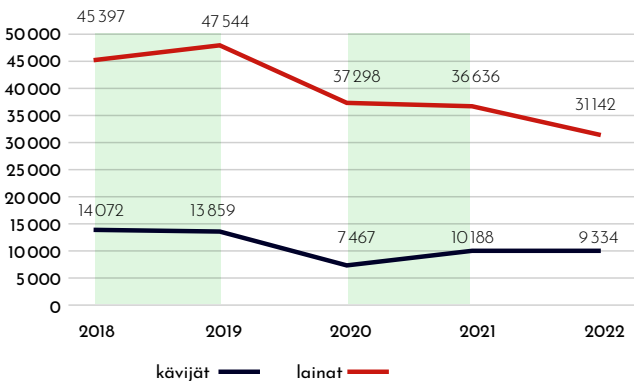
Kirjastossa tehtiin asiakaskysely vuonna 2022. Otos oli pieni, mutta yleisarvosana Työväenliikkeen kirjastosta oli 4,45 / 5. Kirjastoa piti itselleen hyvin tai erittäin hyödyllisenä peräti 90 % vastanneista. Helppokäyttöisenä kirjastoa piti 85 %. Melkein kaikki vastaajat suosittelisivat Työväenliikkeen kirjastoa myös muille.

Aineistomme tavoittavat hyvin mm. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen ja humanistisen tiedekunnan opiskelijat ja tutkijat, mutta palveluitamme käyttävät paljon myös yliopistojen ulkopuoliset tutkijat ja asiantuntijat sekä työväestön historiasta tai yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostuneet harrastajat.

Työväenliikkeen kirjaston e-palvelut

Työväenliikkeen kirjaston laajojen painettujen kokoelmien rinnalle olemme alkaneet koota työväentutkimuksen e-julkaisujen kokoelmaa. Alma-kirjastojärjestelmälusta, jossa Helka-tietokanta toimii, tarjoaa uusia mahdollisuuksia e-aineistojen hallintaan ja tarjontaan. Pääasiassa keskitymme open access -julkaisuihin, jotka voidaan tarjota kaikille käyttäjille ilman maksumuureja tai tietystä oppi-

Lainat ja asiakaskäynnit

Lainojen ja kävijämäärien kehitys.

laitoksessa tai organisaatiossa kirjoilla olemista.

Työväenperinne ry:n jäsenjärjestöjen ja muiden alan toimijoiden verkkojulkaisut on tarpeen paitsi koota ja kuvailla kirjastojärjestelmiin haettaviksi, myös huolehtia niiden pitkäaikaisesta säilytyksestä ja julkaisustandardien käytöstä julkaisutoiminnassa. Työväenliikkeen kirjastossa on laadittu ohje verkkojulkaisujen tuottamiseen Suomen tiedekustantajien liiton tuella. Pyrimme näin lisäämään jäsenjärjestöjemme julkaisutoiminnan vaikuttavuutta ja saavutettavuutta.

Työväentutkimukseen ja työelämän tutkimukseen liittyviä aineistoja löytyy entistä enemmän Finnasta, sillä myös työväenliikkeen arkisto- ja museoaineistot viedään Finnaan.

Helda-julkaisuarkistoon digitoimie vanhoja ja harvinaisia julkaisuja. Tallennamme Helkaan, Heldaan ja Finnaan myös uutta työväentutkimusta, mm. Työsuojelurahaston rahoittamia tutkimusraportteja sekä Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seurran julkaisut sekä enenevässä määrin jäsenjärjestöjemme elektronisia julkaisuja. Työväentutkimus Vuosikirjan julkaisemme painetun lehden lisäksi sähköisenä avoimena julkaisuna journal.fi-palvelun kautta.

Osallistava kohtaamispaikka

Työväenkirjaston ystävät ry. perustettiin kymmenen vuotta sitten vuonna 2013. Ystävähdistys järjestää kirjastossa kirjallisuusaiheisia tapahtumia, joista tärkeimpänä ovat Stadin työväenkirjallisuuspäivät marraskuussa.

Kirjaston yhteistyö tiedeyhteisön kanssa on merkityksellistä, ja tieteen popularisointi on myös yksi tehtävämme.

Myös jäsenjärjestömme ja monet muut kansalaisjärjestöt voivat hyödyntää kirjaston tilapalveluita ja järjestää yleisötilaisuuksia, joita on iltaisin noin 20 vuodessa. Kirjaston yhteistyö tiedeyhteisön kanssa on merkityksellistä, ja tieteen popularisointi on myös yksi tehtävämme.

Työväenliikkeen kirjaston rahoitus vaakalaudalla

Työväenliikkeen kirjasto hakee toiminta-avustuksen vuosittain opetus- ja kulttuuriministeriön tiede- ja korkeakoulupoliittiselta osastolta. Se on tähän asti myönnetty tieteen veikkausvoittovaroista, jotka ovat vähentyneet ja tullaan vuodesta 2024 alkaen tulouttamaan valtion budjettiin. Valtionavustusta ja sen tasoa jännitämme aina tammikuussa. Riittääkö se välttämättömiin menoihin muun rahoituksen kanssa?

Valtionavustus kattaa noin 80 % Työväenperinne ry:n kuluista, eli vakinaisen henkilökunnan palkat ja kiinteistökustannukset. Muuta rahoitusta ovat jäsenmaksut jäsenjärjestöiltä, kirjastotoiminnan tulot, jotka ovat rajallisia, vuosittain haettavat projektiapurahat, sekä järjestöjen ja säätiöiden tuki esim. Työväentutkimus Vuosikirjalle ja sen tilausmaksut. Nyt toivo-

taan, että poliittiset suhdanteet eivät vaikuttaisi kirjaston toiminta-avustukseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustuksia tullaan hallitusohjelman mukaisesti joka tapauksessa leikkaamaan kasvavalla suunnalla koko hallituskauden ajan. Niinpä tällaisten pienten toimijoiden on vain toivottava, että leikkaukset eivät kohdistuisi ankarasti, vaan kirjaston tehtävä ja merkitys ymmärrettäisiin jatkossakin. Taloudellisia vaikeuksia on luvassa, sillä myös kustannukset, erityisesti kirjastotilojen vuokra roimine indeksikorotuksineen ja ostopalvelujen hintojen nousu kasvattavat välttämättömiä menoja.

Työväenliikkeen kirjasto tuottaa tietoa kansallisiin yhteistietokantoihin, täydentää kansallista tutkimusinfrastruktuuria sekä osallistuu alan julkaisutoimintaan ja edistää avointa tiedettä ja tutkimusta. Työväenliikkeen kirjasto on pieni mutta valtakunnallinen toimija, jonka tulevaisuus on uhattuna, jos valtionavustus kirjaston

monipuoliseen toimintaan tieteen edistämiseksi pienenee.

Työväenliikkeen kirjasto toimii aktiivisesti työelämän- ja työväentutkimuksen edistäjänä ja tarvitsee riittävän valtionavustuksen tulevaisuudessakin kirjaston ylläpitoon ja toimintaan. Työ on nykyhallitusohjelmankin keskiössä, joten toivomme, että merkityksemme työn tutkimuksen erikoiskirjastona ymmärretään.

Lisää tietoa löydät kirjaston verkkosivuilta: <https://www.tyovaenperinne.fi/>. Kirjaston tapahtumia ja toimintaa voi seurata myös Facebookissa, Instagramissa ja Youtubessa sekä tilaamalla kirjaston uutiskirjeen verkkosivuiltamme. Kirjastosta löytyy lukupaikkoja, langaton verkko ja avokokoelmat, joiden lomaan voi uppoutua työskentelemään. Toivotamme vanhat ja uudet asiakkaat tervetulleiksi Sörnäisiin, kehittyvän Suvilahden ja Kalasataman alueiden muuttuvaan ympäristöön. ❖

Työväenliikkeen kirjasto pähkinäkuoressa

- Työväenliikkeen kirjasto on kaikille avoin monitieteinen työväentutkimuksen erikoiskirjasto.
- Työväenliikkeen kirjasto edistää tiedettä, tutkimusta, demokratiaa, tasa-arvoa ja osallistumista.
- Työväenperinne ry ylläpitää kirjastoa.
- Kirjastossa on noin 150 000 nimekettä ja noin kolme hyllykilometriä julkaisuja.
- Aineistot tallennetaan Helkaan, Heldaan, Melindaan ja Finnaan.
- Kirjasto osallistuu Työväentutkimus Vuosikirjan julkaisemiseen.

Kirjoittaja:

TUIJA SIIMES
Työväenliikkeen kirjasto
tuija.siimes@tyovaenperinne.fi

Juuso Ala-Kyyry

KATSAUS VUODEN 2023 OPINNÄYTTEISIIN YLIOPISTOISSA

Vuoden 2023 opinnäytekatsouksessa luodaan silmäys kuluvaan vuoden aikana informaatiotutkimuksen alalla hyväksytyihin neljään graduun ja yhteen väitöskirjaan, joiden teemat liittyvät tai sivuavat tieteellisten kirjastojen toimintaa. Opinnäytteet on julkaistu Tampereen ja Oulun yliopistoissa.

Tähän katsaukseen on valikoitu informaatiotutkimuksen opinnäytteitä, jotka on hyväksytty 7.11.2023 mennessä. Ainoa mukana oleva väitöskirja käsittelee avointa julkaisemista. Mohamed Boufarssin väitöskirja *Engaging with Open Access Locally and Internationally – A holistic and longitudinal study of the United Arab Emirates academic publishing landscape* (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3086-6>) analysoi avoimen julkaisemisen tilannetta Yhdistyneissä arabiemiirikunnissa. Tampereen yliopistossa tarkastetun väitöskirjan mukaan Emiraateista puuttuu avoimen julkaisemisen käytäntöjä, linjauksia ja infrastruktuuria, mutta maa on silti muun maailman tasolla mm. avointen lehtien ja artikkelien määrässä.

Tampereen yliopiston gradujen aiheet liittyvät informaatiotutkimuksen alan julkaisutoimintaan, koronan vaikutuksiin ja kirjastojärjestelmän käytettävyyteen.

Tommi Letonsaaren *Informaatiotutkimus-lehden tutkimusaiheet ja niiden vaikuttavuus vuosina 1981–2020* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202302102275>) osoittaa, että Informaatiotutkimus-lehden artikkelien painopiste on siirtynyt alkuvaiheen itseanalyysistä kohti empiiristä tutkimusta ja kirjastojärjestelmistä kohti käyttäjälähtöistä tiedonhaun tutkimusta.

Vili Roposen *Koronavirusepidemian vaikutukset Tampereen kaupunginkirjaston toimintoihin* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202305115621>) tutki kontingenssiteorian valossa kirjaston työntekijöiden kokemuksia koronarajoitusten vaikutuksesta kirjaston toimintoihin.

Marjo Tolvasen *Andor-kirjastojärjestelmän käytettävyyden arviointi informaatioarkkitehtuurin näkökulmasta – heuristinen evaluointi* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202304244187>) kartoitti Tampereen yliopistokirjaston Andor-kirjastojärjestelmän verkkosivuston käytettävyyttä, ja teki yhteensä 32 informaatioarkkitehtuuriin liittyvää havaintoa.

Myös Oulun yliopistossa julkaistiin Signumin lukijoita kiinnostava gradu. Pauli Jylhänkankaan *Kirja-aineiston näkyvyys Googlessa – webometriikka ja tekstinlouhinta hakukoneoptimoinnin apuvälineenä* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202212013650>) etsi tapoja, joilla kirjastoaineistojen näkyvyyttä hakukoneen tuloksissa voidaan parantaa. Työsarkaa riittää, sillä kirjastot jäävät hakukonenäkyvydessä kirjakauppojen, Wikipedian ja median varjoon. ❖

Kirjoittaja:

JUUSO ALA-KYINY
Helsingin yliopiston kirjasto
juuso.ala-kyiny@helsinki.fi

Tieteellisten kirjastojen tilastot julkaistiin Tietoarkistossa

Kansalliskirjaston ylläpitämät tieteellisten kirjastojen KITT-tietokannan tilastot vuosilta 2002–2020 on julkaistu Tietoarkistossa. Vuoteen 2020 käytössä ollut KITT sisälsi tietoa kirjastojen kokoelmista, palveluista, käytöstä, tiloista, taloudesta ja henkilökunnasta. Tiedot kerättiin yliopistokirjastoista, ammattikorkeakoulukirjastoista, erikoiskirjastoista ja Kansalliskirjastosta. Tietoarkistossa kirjastotilastot ovat avoimesti saatavilla vuotuisina aineistokokonaisuuksina.

Turun yliopiston kirjasto julkaisi tekoälyoppaan

Turun yliopistossa julkaistiin syksyn aikana Kirjaston tekoälyopas, joka opastaa tekoälyn käytössä yliopistokirjaston näkökulmasta. Tuore opas neuvoo tekoälyn käytössä opinnoissa, tiedonhaussa ja aineistohallinnassa. Opas sisältää tietoa vastuullisesta tekoälyn käytöstä ja tekoälyyn viittaamisesta. Suomeksi ja englanniksi julkaistu opas korostaa tekoälyn käyttöä työskentelyn apuvälineenä, ei työn itsenäisenä suorittajana.

Annif valmis laajempaan tuotantokäyttöön

Automaattisen kuvailun työkalusta Annifista julkaistiin 1.0-versio, ja tuote on nyt valmis laajempaan tuotantokäyttöön. Annifin kehitystyö alkoi Kansalliskirjastossa vuonna 2017, ja version 1.0 myötä ohjelmistokehityksessä on saavutettu haluttu taso ja vakaa toimivuus. Koneoppimisen ja kieliteknologian työkaluja tekstien asiansanoituksessa hyödyntävä Annif on jo käytössä useissa organisaatioissa Suomessa, Ruotsissa, Saksassa ja Alankomaissa.

Finna juhli taivaltaan - ja julkaisi vision tulevasta

Museoiden, kirjastojen ja arkistojen aineistoja yhteen kokoava Finna täytti tänä vuonna kymmenen vuotta. Juhlavuoden teemana oli ”10 vuotta löytöretkiä”. Finna tarjoaa tällä hetkellä hakukäyttöliittymän 35 korkeakoulun ja 13 erikoiskirjaston aineistoihin – sekä yleisten kirjastojen aineistoihin. Finna julkaisi myös visionsa vuosille 2025–2028.

Avoimen tieteen toimijat viettivät juhlavuotta

Moni tiedekirjastoille tuttu avoimen tieteen toimija on viettänyt tänä vuonna juhlavuottaan. Tieteellisiä open access -lehtiä kuratoiva DOAJ-tietokanta (Directory of Open Access Journals) täytti 20 vuotta. EU:n rahoittama ja CERNin ylläpitämä Zenodo on palvellut tiedeyhteisöä yleiskäyttöisenä datan säilytyspaikkana kymmenen vuotta. Viiden vuoden rajapyykin saavuttivat kansallinen Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaatio eli AVOTT ja Helsingin yliopiston Think Open -blogi

*Kun löysin kirjastot, oli kuin olisi
ollut joulu joka päivä.*

–Jean Fritz

Signumin toimitus kiittää lukijoita
vuodesta 2023 – ja toivottaa rauhallista
joulun aikaa ja onnea vuodelle 2024!